

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทำวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อกระบวนการการสอนวิชาพระพุทธศาสนาระหว่างครูประจำการและครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมืองแพร่โดยได้กำหนดขอบเขตและเนื้อหาที่ศึกษาไว้ดังนี้

- ๒ .๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสอนเรียนการสอน
- ๒ .๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาการวางแผนการสอน
- ๒ .๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร
- ๒ .๔ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนการสอน

๒.๑.๑ ทฤษฎีของนักวิชาการทั่วไป

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยเฉพาะหมวด ๔ แนวการจัดการศึกษา เป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่ถือว่าเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา สารของหมวดนี้ครอบคลุมหลักสาระ และกระบวนการจัดการศึกษาที่เปิดกว้างให้แนวทาง การมีส่วนร่วมสร้างสรรค์วิสัยทัศน์ใหม่ทางการเรียนการสอนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน สาระเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดตามหมวดนี้เริ่มตั้งแต่มาตรา ๒๒ ถึงมาตรา ๓๐ มีสาระสำคัญ ๘ เรื่องใหญ่ ๆ

การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด เป็นหลักการสำคัญที่สุด เป็นหลักการสำคัญที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา ๒๒ กำหนด ไว้ว่า “หลักการจัดการศึกษาต้องยึดหลักการว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ”

มาตรา ๒๓ สาระการเรียนรู้ ความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ตลอดจนประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย การเมือง และการปกครอง ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งเรื่องการจัดการ ด้านคณิตศาสตร์ ด้านภาษา การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข การใช้และการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้

มาตรา ๒๔ กระบวนการเรียนรู้ ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความแตกต่างของผู้เรียน ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็นอย่างสมคูล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้ อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียน และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่

มาตรา ๒๕ บทบาทรัฐในการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ โดยการส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้ง แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกรูปแบบอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

มาตรา ๒๗ และ ๒๘ การพัฒนาหลักสูตรแต่ละระดับ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลาง และให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรที่เกี่ยวกับสภาพ ปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

หลักสูตรต้องมีลักษณะหลากหลายตามความเหมาะสมของแต่ละระดับโดยสาระของหลักสูตร ทั้งด้านวิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

มาตรา ๒๙ บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และ สถาบันสังคมอื่น จัดกระบวนการเรียนรู้ ในชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งหา วิธีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ หมวด ๔ ได้บัญญัติในเรื่องแนวทางการศึกษา โดยกำหนดให้จัดการศึกษาที่ยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด ทำให้ต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีความสมดุลทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และ สังคม มีความรู้ทั้งในด้านวิชาการ ด้านงาน และด้านชีวิต รักการเรียนรู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สรุปได้ว่า สาระสำคัญในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนดให้จัดการศึกษาที่ยึดหลัก ว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มี

ความสมดุลทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม หลักสูตรต้องมีลักษณะหลากหลาย ตามความเหมาะสม มีความเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ของผู้เรียนตามระดับชั้นเรียน □

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญต้องคำนึงถึงประเด็นที่สำคัญของมนุษย์ทั้ง ๓ ส่วน ได้แก่ สมรรถนะของมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด ความหลากหลายของสติปัญญา และการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง

๑. สมรรถนะของมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด

สมรรถนะประกอบด้วยเซลล์สมองประมาณหนึ่งแสนล้านเซลล์เป็นโครงสร้างที่มหัศจรรย์ โดยธรรมชาติสมองมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิดมีความต้องการที่จะเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ให้บรรลุอะไรก็ได้ มนุษย์ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติ และทุกอย่างรอบตัว มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆได้ต้องอาศัยสมองและระบบประสาทสัมผัสซึ่งพื้นฐานของการรับรู้ ซึ่งรับความรู้สึกจากอวัยวะรับความรู้สึก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผู้สอนจะต้องสนใจ และให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมอง (Head) จิตใจ (Heart) มือ (Hand) และสุขภาพ องค์กรวม (Health)

ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ **ดร.ไพเราะ ทิพยทัศน์** ได้คิดค้นทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ และต่อมา ดร.สุเมธนา พรหมบุญ ได้ปรับปรุงให้เหมาะสมและเป็นที่ง่ายยิ่งขึ้น โดยเรียกทฤษฎีนี้ว่า “แว่นปัญญา” โดยมีสาระสำคัญดังนี้

การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ คือการเพิ่มพูนปัญญา ซึ่งเป็นขุมพลังของความคิดสร้างสรรค์ และยกระดับศักยภาพให้สูงขึ้น

ปัญญาเกิดจากความคิดแบบกาย ความคิดแบบกายเกิดจากความรู้พื้นฐาน และการลงมือปฏิบัติ การปฏิบัติต้องมีการฝึกทักษะพื้นฐาน โดยผู้ฝึกจะต้องรู้คุณค่าที่แท้จริง และมีทัศนคติที่ถูกต้องในเรื่องที่ฝึก ดังนั้นองค์ประกอบ ๕ ประการที่นำไปสู่การเพิ่มพูนปัญญา ได้แก่ ความรู้พื้นฐาน ทักษะพื้นฐาน ความคิดแบบกาย การแสดงออกหลากหลาย คุณค่า และทัศนคติที่แท้จริง

□ พระมหาสมศักดิ์ วิทยาสิงห์, “วิเคราะห์หลักสูตรพระพุทธศาสนา ภายใต้นโยบายปฏิรูปการศึกษา”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๖).

การพัฒนาปัญญา มิใช่กระบวนการที่มีขั้นตอนตายตัว แต่เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องโยงใยกันเป็นวงจรที่ย้อนกลับมาได้และแต่ละครั้งที่ถูกศรย้อนกลับไปจุดใด ระดับความสามารถของจุดนั้นจะเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นสาระสำคัญของทฤษฎีนี้จึงเน้นความเข้าใจที่องค์ประกอบแต่ละอย่างและจัดกระบวนการให้ครบทุกองค์ประกอบ โดยมีสมมติฐานเบื้องต้นว่า มนุษย์ คือผู้มีศักยภาพในการเรียนรู้ มนุษย์คือผู้ฝึกได้และต้องได้รับการฝึก การเรียนการสอนที่มีคุณภาพจึงไม่ใช่การถ่ายทอดความรู้แต่เพียงอย่างเดียวแต่เป็นการคัดสรรความรู้ที่เป็นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการนำไปปฏิบัติในสภาพจริง รวมทั้งโอกาสในการใช้ความคิดและการแสดงออกด้วยทฤษฎีนี้ เน้นการแสดงออกที่หลากหลายด้วยเหตุที่มนุษย์มีความสามารถที่หลากหลาย

๒. ความหลากหลายของสติปัญญา

คนแต่ละคนมีความสามารถ หรือความเก่ง แตกต่างกัน และมีรูปแบบการพัฒนาเฉพาะของแต่ละคน สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถให้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของสติปัญญาและได้จำแนกความสามารถของคนไว้ ๑๐ ประเภท คือ ด้านภาษา ดนตรี ตรรกและคณิตศาสตร์ การเคลื่อนไหว ศิลปะ/มิติสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การสื่อสารด้านความรู้สึก / ความลึกซึ้งภายในจิตใจ ด้านความเข้าใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตวิญญาณ และด้านจิตนิยม

การจัดกระบวนการเรียนรู้ ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมศักยภาพ ความเก่ง/ความสามารถของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถเก่งได้หลายด้าน

๓. การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง

แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังนี้

๓.๑ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคลให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามความสามารถ ทั้งด้านความรู้ จิตใจ อารมณ์และทักษะต่างๆ

๓.๒ ลดการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาลง ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนจากสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และความสัมพันธ์กับชีวิตจริง เรียนความจริงในตัวเองและความจริงในสิ่งแวดล้อมจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

๓.๓ กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ครูทำหน้าที่เตรียมการ จัดสิ่งเร้า ให้คำปรึกษา วางแนวกิจกรรม และประเมินผล

สรุปว่า แนวคิดเรื่องปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ นั้น คือ การคำนึงศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถที่จะเรียนรู้ได้หลากหลายและต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติ และทุกอย่างรอบตัวให้

ผู้เรียนได้เรียนจากสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และความสัมพันธ์กับชีวิตจริง โดยผู้ฝึกจะต้องรู้คุณค่าที่แท้จริงและมีทัศนคติที่ถูกต้องในเรื่องที่ฝึก การพัฒนาเสริมสร้างความสามารถให้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

ทฤษฎีเกี่ยวกับสถานะของผู้สอน

พัชรภรณ์ พสุวัต ได้สรุปแนวคิดและการวิจัยของนักการศึกษาที่ได้กล่าวถึงสมรรถภาพในการเป็นครู ประสิทธิภาพของครูคุณลักษณะของครูที่ดีและครูที่ดีไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษสมรรถภาพความเป็นครูของนักศึกษาฝึกสอนคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง” ดังนี้

๑. มีบุคลิกภาพดี คือมีรูปร่างท่าทางดี ใบหน้าสะอาด เสื้อผ้าสะอาด เรียบร้อยสุภาพ เหมาะสมกับกาลเทศะ ฟันสะอาด มีอารมณ์ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีกิริยาสุภาพ

๒. มีคุณธรรมและจริยธรรมของครู การแสดงออกในสิ่งที่ควรประพฤติ ปฏิบัติ มีความยุติธรรม มีความตั้งใจสอนนักเรียน มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพครู มีความสามารถในการสั่งสอนอบรมนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีของครู ดูแลช่วยเหลือ แนะนำครูใหม่ และนิสิตนักศึกษาที่ฝึกสอนด้วยความรัก และมีความเมตตากรุณา ไม่นินทาหรือให้ร้ายต่อผู้อื่น รักษาความลับของนักเรียน อุทิศตนต่ออาชีพครู ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่เด็กโดยไม่ปิดบังอำพราง

๓. เป็นผู้ที่มีสมรรถภาพทางด้านวิชาสามัญ วิชาเฉพาะ และวิชาอาชีพครูเป็นอย่างดี โดยเป็นผู้ที่มีสมรรถภาพในด้านความรู้ความเข้าใจเนื้อหาวิชา มีสมรรถภาพในการสอนเป็นอย่างดี โดยนำหลักจิตวิทยามาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมตามความต้องการของนักเรียน และสภาพสังคม มีเทคนิคในการสอนนักเรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็ว มีความสามารถในการนำวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ตลอดจนนำผลมาปรับปรุงการสอน และสามารถทำการศึกษาค้นคว้าเป็นรายบุคคล

๔. สมรรถภาพในการเตรียมการสอน คือ มีการเตรียมล่วงหน้าเกี่ยวกับหนังสือแบบเรียน ตำรา เอกสาร และวัสดุอุปกรณ์การสอน รวมทั้งมีการเขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและเนื้อหาวิชา

๕. สมรรถภาพในการดำเนินการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีลำดับขั้นตอนการสอนชัดเจน รู้จักจับจุดสำคัญมาอธิบายให้เข้าใจ มีความรู้ด้านวิธีสอน รู้จักใช้อุปกรณ์การสอน มีความสามารถดัดแปลงการสอนให้เหมาะสม มีการใช้ภาษาที่ชัดเจน ไม่วกวน สามารถสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนได้ดี มีอารมณ์ขัน มีวิธีการเสริมสร้างกำลังใจให้แก่ผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม ทำให้นักเรียนเกิดกำลังใจ เกิดความมั่นใจในการเรียนรู้ เน้นให้นักเรียนเกิดทักษะในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านจริยธรรม หรือด้านความคิดสร้างสรรค์ และมีการสรุปบทเรียน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดได้ตรงตามจุดประสงค์ที่วางไว้

๖. สมรรถภาพในด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้ดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่มีคุณธรรม รักษาวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนเป็นผู้ที่สามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน และร่วมมือกับชุมชนเป็นอย่างดี ด้วยความเสียสละและรับผิดชอบ

๗. สมรรถภาพในด้านการพัฒนาตนเอง โดยรู้จักเพิ่มพูนความรู้ให้แก่อาชีพครูด้วยการเขียน พ การค้นคว้าที่เกี่ยวข้องกับวิชาการศึกษาและใช้การสังเกต เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับระเบียบต่างๆ ของโรงเรียน □

ชำนาญ นิสารัตน์ กล่าวไว้ใน “การสอนศีลธรรมในโรงเรียน” ว่า การสอนศีลธรรมมี จุดมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ

๑. ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศีลธรรมและศาสนาอย่างถูกต้อง

๒. ให้นักเรียนนำความรู้ความเข้าใจไปประพฤติปฏิบัติ

ในจุดมุ่งหมายข้อ ๑ เป็นการสอนให้รู้ ทางศาสนาเรียกว่า “ปริยัติธรรม”

ข้อ ๒ เป็นการอบรมให้มี ทางศาสนาเรียกว่า “ปฏิบัติธรรม”

การสอนให้รู้เป็นหน้าที่ของครูศีลธรรม ส่วนการอบรมให้มีเป็นหน้าที่ของครูทุกคนจะต้อง ช่วยกัน □

คำหมาน คนไค (นามแฝง) กล่าวไว้ใน “๑๙๙ ภาระบวาทของครูมืออาชีพ” ว่า พื้นฐานการ เป็นครูเป็นเรื่องของคุณสมบัติส่วนตัว หรือสิ่งที่มีอยู่ในตัวตนของครู เช่น ความเชื่อ ความคิด จิตใจ นิสัย รูปลักษณ์และการแสดงออกในทางบวกต่อศิษย์ หรือผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นมิตรที่ดี หรือ “กัลยาณมิตรภาพ” ซึ่งจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ นอกจากความเป็นมิตร ที่ดีแล้ว พื้นฐานทางจิตใจอีกประการหนึ่งคือ “จิตวิญญาณความเป็นครู” ได้แก่ ความรักและเมตตา ความเห็นอกเห็นใจและต้องการจะช่วยเหลือผู้อื่นโดยบริสุทธิ์ใจ และความสามารถแสดงออกซึ่งจิต

□ พัทธภรณ์ พสุวัต, “การศึกษาสมรรถภาพความเป็นครูของนักศึกษาฝึกสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง”, *โครงการวิจัยภาควิชาหลักสูตรและการสอน*, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙ - ๒๐.

□ ประดิษฐ์ พรหมเสนา, “การนำวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓).

วิญญาณของความเป็นครูได้อย่างเป็นธรรมชาติ บุคคลใดปราศจากพื้นฐานเหล่านี้ แม้ว่าจะมีความรู้ และทักษะทางวิชาชีพมากมายเพียงใด ก็ยากจะเป็นครูที่ดีมีคุณภาพได้[□]

ธีรศักดิ์ อัครบวร กล่าวถึงลักษณะของครูที่ดีไว้ใน “ความเป็นครูไทย” ว่า

๑. ภูมิรู้ ได้แก่ คุณสมบัติส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถด้านวิชาการที่จะสอน ตลอดจนการเป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี เฉลียวฉลาด เชื้อมั่นในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักแสวงหา ความรู้ใหม่ๆ เป็นต้น ภูมิรู้อีกประการหนึ่งคือ การสอนดีและปกครองดี สามารถอธิบายได้รวบรัด ชัดเจน สอนสนุก ทำเรื่องที่ยากให้ทำได้ ควบคุมชั้นเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัย เป็นต้น

๒. ภูมิธรรม ได้แก่ การประพฤติดี เว้นจากอบายมุขทั้งปวง กระทำแต่สิ่งที่ดีที่สุจริต ทั้งกาย วาจา และใจ นอกจากนี้ ครูต้องมีจรรยาบรรณและคุณธรรมสูง ซื่อสัตย์ เสียสละ มีเมตตา กรุณา ยุติธรรม และมานะอดทน เป็นต้น

๓. ภูมิฐาน ได้แก่ บุคลิกภาพดี รูปร่างท่าทางดี แต่งกายสะอาดเรียบร้อย พุดจาไพเราะ นุ่มนวล นาเสียงชัดเจน มีลักษณะเป็นผู้นำ และยังต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีอัธยาศัยไมตรีกับ บุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกชนชั้น[□]

พระมหาอดิศร ถิรสีโล ได้กล่าวถึงหลักการการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลไว้ใน “คุณธรรม สำหรับครู” ว่า

๑. การวิเคราะห์ตนเอง (Self Analysis) หมายถึง การสำรวจตรวจสอบตัวเองว่ามีสิ่งดี หรือ สิ่งใดบกพร่องแล้วก็ปรับปรุงแก้ไข ส่งเสริมเพิ่มพูนต่อไป

๒. การปรับปรุงตนเอง (Self Improvement) หมายถึงการวิเคราะห์ตนเองเป็นเบื้องต้น นั้น คือจะต้องฝึกตนให้เป็นคนรู้จักเหตุผล

๓. การฝึกตนเอง (Self Training) หมายถึง การหมั่นฝึกฝนปฏิบัติตนเป็นประจำให้เกิดเป็นนิสัย การฝึกตนเองจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความจริงใจ

๔. การประเมินผล (Self Evaluation) หมายถึง การสำรวจตรวจสอบครั้งสุดท้ายหลังจากได้ กระทำตามขั้นตอนที่ได้วางแผนไว้ หรือตั้งใจไว้แล้ว[□]

[□] คำหามาน คนโค (นามแฝง), ๑๙๙๙ กระบวนท่าของครูมืออาชีพ, (กรุงเทพมหานคร : สายธาร, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓-๑๔.

[□] ธีรศักดิ์ อัครบวร, ความเป็นครูไทย, (กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์ (๑๙๙๖) จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๗๕.

[□] พระมหาอดิศร ถิรสีโล, คุณธรรมสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๐), หน้า ๙๖.

๒.๒ แนวคิดบทบาทของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา

๒ .๒.๑ บทบาทของครูผู้สอน

ในการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามพุทธวิธีนั้นบทบาทของครูสำคัญมาก บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำวิธีการ ถ้าผู้เรียนสามารถทำเองได้ก็ให้ทำเอง บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำครูที่ดีต้องมีทั้งวิชา และจรณะ (วิชาจรณสมปนโน) วิชา คือความรู้ดีจรณะ คือความประพฤติดีบทบาทสำคัญของครูมีสามคำคือ **แนะให้ทำทำให้ดูอยู่ให้เห็น** ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ตุมเหทิกิจจอาตปปี อุกขาตาโร ตถาคตา

ปฏิบัติบนา ปโมกขนติ ฌายิโน มารพนธนา”

เธอทั้งหลายควรทำความเพียรเองเถิด

ตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้ทางบอกเท่านั้น

ผู้บำเพ็ญภาวนา ดำเนินทางนี้แล้ว เพ่งพินิจอยู่

จักพ้นจากเครื่องผูกแห่งมารได้

ความศรัทธาเป็นรุ่งอรุณแห่งการศึกษาเมื่อจิตอ่อนโยน มีศรัทธาร่วมที่จะพัฒนาไป
ตามลำดับ ๗ ขั้น ดังนี้

- ๑) มีศรัทธาเข้าไปหาครู
- ๒) ศึกษาคำสอนของท่าน
- ๓) จดจำเรื่องที่ศึกษา
- ๔) พิจารณาความหมายของคำที่จดจำมานั้น
- ๕) เกิดความเข้าใจเพราะเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบ
- ๖) เกิดฉันทะ คือ ความพอใจ การศึกษาต้องสร้างฉันทะนี้ให้ได้
- ๗) อุตสาหะ คือ รับผิดชอบต่อปฏิบัติ

ลำดับขั้นทั้ง ๗ นี้เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต อาจลดขั้นลงเหลือสามขั้นใหญ่ดังนี้
ขั้นแรก รับฟังและจดจำข้อมูลที่ได้จากผู้อื่น (ลำดับที่๑-๓)

^๐ พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๗๖/๖๔., พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๖/๖๔.

ขั้นที่สอง คือการที่เราปฏิบัติปฏิกิริยาต่อข้อมูลนั้น (ลำดับที่๔-๕) นั่นคือพิจารณาอย่างถี่ถ้วนการที่เราคิด คือเราเป็นฝ่ายกระทำต่อข้อมูลนั้นโดยจับพลิกคว่ำพลิกหงายมีปฏิกิริยา (Reaction) คือกระทำต่อข้อมูลที่ได้รับ

ขั้นที่สาม คือเกิดเจตคติต่อเรื่องนั้นว่าดีหรือเลว ถ้าเห็นว่าดีก็มีฉันทะคือพอใจที่จะทำตาม และอุตสาหะ พยายาม จนเกิดทักษะ^๑ (ลำดับที่๖ – ๗)

๒ .๒.๒ บทบาทของครูในกระบวนการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนการสอน ในสถานการณ์ทั่วไปมักจะประกอบด้วยบุคคลผู้เกี่ยวข้อง ๒ กลุ่ม คือ ผู้สอนและผู้เรียน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ ผู้สอนจะต้องทำการศึกษาลักษณะนิสัยพื้นฐานการเรียนรู้ในช่วงชั้น กำหนดผลการเรียนรู้เนื้อหาสาระที่จะนำไปสอน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน และนำไปกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ หรือวิธีการเรียนการสอนและลักษณะรูปแบบการเรียนการสอนของผู้เรียน บทบาทที่สำคัญของครูจึงต้องนำจิตวิทยาในการสอนที่จะนำไปสู่การเรียนการสอนให้เกิดผลมากที่สุดสำหรับการสอนจะต้องจัดกิจกรรมที่ใช้ในการเรียนรู้ นั้น ครูผู้สอนจึงควรคำนึงถึงองค์ประกอบทางด้านจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อผู้เรียน เช่น

- ๑) ครูควรมีสำรวมประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนได้ใช้กระบวนการสืบเสาะแสวงหาความรู้ที่ค้นพบด้วยตนเองมากนักน้อยเพียงใด การค้นพบความรู้ด้วยตนเอง
- ๒) ครูควรใช้ในการบูรณาการ ซึ่งเป็นการนำกระบวนการที่ต่อเนื่องขั้นตอนการสำรวจประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนรู้อันรวมไปถึงสถานการณ์สิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดการเรียนการสอนรู้อย่างที่แท้จริง เป็นการบูรณาการความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิม
- ๓) ครูควรจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน โดยมีความเชื่อว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้สูงสุดตามศักยภาพ
- ๔) ครูต้องคอยเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้เมื่อผู้เรียนผ่านกระบวนการเรียนรู้ และผู้เรียนควรจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากความไม่รู้เป็นรู้และรู้จริงจากทำไม่ได้ทำไม่เป็นเปลี่ยนมาเป็นทำได้ทำเป็น จากไม่ชอบเปลี่ยนมาเป็นชอบ
- ๕) ครูต้องยึดหลักที่ว่า การจัดการเรียนการสอนที่ดีจะต้องมีกิจกรรมที่สามารถพัฒนาศักยภาพทุกด้านคือ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม ครูต้องมองผู้เรียนว่ามีภูมิรู้และภูมิธรรมอยู่ในระดับหนึ่ง ครูจะใช้หลักการของศาสตร์ที่สอนเท่าที่จำเป็นให้เพียงวิธีการเรียนรู้แต่ต้องพยายามส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเองให้มากที่สุด หรือที่เรียกว่าจาก สมาธิปัญญาและการ

^๑ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๔).

พิจารณาตน คือผู้เรียนไปสอนและประเมินตามผลของการปฏิบัติของตน ปรับปรุงขึ้นเรื่อยๆ รู้รอบ รู้ลึก และรู้แจ้งในที่สุด

- ๖) ครูต้องทบทวนบทบาทของตนเองใหม่ว่าตนคือผู้ที่ให้องค์คุณของมิตร ☐ ประการ คือ
- (๑) เป็นที่น่ารักเป็นที่น่าสนใจ
 - (๒) เป็นที่น่าเคารพ
 - (๓) เป็นที่น่ายกย่อง
 - (๔) เป็นนักพูด
 - (๕) เป็นผู้พูดอดทนต่อถ้อยคำ
 - (๖) เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้
 - (๗) ไม่ชักนำในอิच्छาน

๗) ครูต้องพร้อมให้ความรัก และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ลูกศิษย์ครูจึงต้องบุคลิกภาพเปลี่ยนแปลงหน้าที่สอนจากผู้สอนเป็นผู้ที่ออกแบบการเรียนการสอน ให้เอื้อต่อการพัฒนาไปสู่อัจฉริยภาพ ทั้ง ๗ ด้านของแต่ละคน

๘) การจัดการเรียนการสอนหรือการจัดการเรียนรู้ ครูต้องเน้นและให้ความสำคัญกับผู้เรียน ควบคู่ไปตามธรรมชาติของวิชา ครูจะต้องรู้ใจนักเรียนทั้งหลักการ วิธีการเรียนการสอนและคุณธรรมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของวิชา

๙) ครูควรจัดประสบการณ์และกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อใช้คุณธรรมนำความรู้และในการบูรณาการของการเรียนการสอนเข้าสู่ผู้เรียน และทุกขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอนของครู โดยถือว่าครูทุกคนมีหน้าที่ในการพัฒนาผู้เรียนให้ประพฤติตนตามหลักธรรม และการพัฒนาคนให้มีคุณค่านิยมอันที่พึงประสงค์ฯ ☐

ผู้วิจัยสรุปว่า ครูมีบทบาทที่สำคัญในฐานะเป็นผู้ออกแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียนเป็นผู้แสวงหาความรู้และการพัฒนาตนเอง ในบรรยากาศและสถานการณ์ที่ครูจัดให้ผู้เรียนได้คิดเอง ปฏิบัติเอง และนำไปสู่การสร้างความรู้ด้วยตนเองอย่างพึงพอใจ การจัดการเรียนการสอนเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่ม จะช่วยให้ครูมีข้อมูลที่สำคัญในการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสม สอดตอบความต้องการ ความถนัดความ

☐ อ.ส.ต.ต. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

☐ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

สนใจและวิธีการหรือลีลาการเรียนรู้ของแต่ละคน และบทบาทสำคัญยิ่งคือ ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีกับนักเรียน

๒ .๒.๓ บทบาทของผู้เรียนในการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยการเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการจัดการเรียนการสอนที่เอาชีวิตจริง และเงื่อนไขการรับรู้ของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ผู้เรียนมีอิสระภาพได้รับการส่งเสริมให้การพัฒนาเด็กศักยภาพของความเป็นมนุษย์ทั้งจิตใจ ร่างกาย สติปัญญาอารมณ์และสังคม ผู้เรียนได้รับการพัฒนาแบบองค์รวม ได้รับการฝึกให้มีศักยภาพในการสร้างรูปแบบการคิดของผู้เรียนการสร้างบุคลิกภาพที่ดีคืออย่าง มีระบบและวิจารณ์อยู่ร่วมกันคนอื่นได้อย่างมีความสุขเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สำหรับบทบาทสำคัญของผู้เรียนได้แก่

๑) ตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทของตนเอง ที่จะเป็นผู้ครองกิจกรรมและร่วมประเมินการเรียนการสอนตลอดเวลา และถ้าเป็นคนร่วมออกแบบการเรียนการสอนด้วยซึ่งก็ยิ่งสมบูรณ์แบบมากขึ้น มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยตนเอง ลงมือทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเองจากการมีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนวิเคราะห์ประสบการณ์เรียนรู้กับผู้อื่น ต้องรู้หลักความจริง หลักการเหตุผล กฎเกณฑ์กฎธรรม และหลักการที่จะทำให้เกิดผล รู้ความหมายรู้จุดมุ่งหมาย รู้จักประโยชน์ที่ต้องการ รู้ผลที่เกิดขึ้นจากเหตุรู้ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ รู้ว่าตนเองนั้นมีฐานะ ภาวะ เพศ ความรู้ความสามารถ และคุณธรรม ขณะนี้เป็นอย่างไร และประพฤติกรรมให้เหมาะสมต่อสถานการณ์กับสิ่งแวดล้อม รู้จักปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

๒) รู้ความพอดีด้านต่างๆ เช่น การใช้จ่ายทรัพย์สินการบริโภคอาหาร และการกระทำต่างๆ รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ต้องการใช้ประกอบกิจกรรมในหน้าที่การงาน เช่นการตรงต่อเวลา และเหมาะสมกับเวลา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า เขามีความสามารถและคุณธรรมอย่างไร ใครยิ่งหย่อนกว่ากัน การปฏิบัติต่อบุคคลนั้นว่า ควรคบหรือไม่จะตำหนิยกย่องและนำสั่งสอนอย่างไร

๓) มีศรัทธา มีหิริความละอายต่อบาป มีโอตตปเป ^{□□} ความเกรงกลัวต่อบาป มีความเพียร มีสติ มีจิตใจมั่นคง และปัญญา รู้จักจะปรึกษาสิ่งกับใครต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง และผู้อื่น ไม่คิด ไม่พูด และไม่ทำสิ่งใดที่เป็นการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น มีความเห็นชอบว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ให้ทานด้วยความบริสุทธิ์คือ เอื้อเฟื้อตามกำลังความสามารถโดยไม่หวังผลการตอบแทน ^{□□}

^{□□} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๐๓/๑๙๕.

^{□□} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, หน้า ๒๒๐.

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและสำคัญที่สุดในวิชา สาระพระพุทธศาสนาไม่ใช่วิธีการเรียนรู้โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง แต่เป็นกระบวนการทัศน์ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเอง โดยใช้ทักษะการจัดการที่มี ประสิทธิภาพทั้งครูและผู้เรียน สามารถให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเรื่องของหลักธรรม คุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

๒ .๒.๔ การศึกษาตามความหมายในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นเรื่องของการศึกษาตามความหมายของคำว่า education อย่าง แท้จริง ถ้าจะให้คำนิยามของ “การศึกษา” ตามหลักของพระพุทธศาสนานี้แล้ว เป็นดังนี้กล่าวคือ “การศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้ความจริงระดับต่างๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางดีในตัว ผู้รู้เอง ในคนอื่นและในสิ่งแวดล้อม” ดังนั้นการศึกษาในพระพุทธศาสนาจึงประกอบด้วยสัทธรรม ๓ ขั้นตอนเสมอ คือ

- ๑) ปริยัติสัทธรรม หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้รู้ความจริง
- ๒) ปฏิบัติสัทธรรม หมายถึง การตัดกาย วาจา ใจของตนตามหลักการเท่าที่ได้ศึกษามาแล้ว โดยย่อได้แก่การตัดกายวาจาด้วยศีล ตัดจิตใจด้วยสมาธิและปัญญา
- ๓) ปฏิเวธสัทธรรม หมายถึง ความรู้ระดับสูงเกิดขึ้นจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางดีขึ้นในตัว ผู้รู้

การสอนคือกรรมวิธีสำหรับเราให้ผู้เรียนเกิดความรู้ระดับต่างๆ ตั้งแต่ต่ำสุดถึงสูงสุดและรู้ สัจจะระดับต่าง ๆ ตั้งแต่สมมติสัจจะถึงอริยสัจจะเพื่อให้เขาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางดีครบทั้ง ๕ ระดับดังกล่าวแล้วการสอนที่จะมีผลดีนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างเช่น สติปัญญาและความ เอาใจใส่ของนักเรียน ความรู้ความสามารถและความเอาใจใส่ของครูและวิธีการสอนที่ดี □□

พระพุทธเจ้า ทรงเป็นครูชั้นยอดพระองค์หนึ่ง ในบรรดาคุณสมบัติของพระองค์นั้นมีอยู่๒ ประการที่บอกถึงความเป็นครูโดยตรง คือ อนุตตรโร ปริสทम्मสารถิสถตา เทวมนุสสานํ ทรงเป็น สารถิผู้ฝึกคนที่ไม่มีผู้เทียมเท่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย □□

พระพุทธเจ้าสามารถสอนให้คนเกิดความรู้ถึงขั้นวิชขุญาณและสัมโพธิญาณได้ด้วยการพูด ธรรมดาและสามารถให้ผู้ฟัง รู้ถึงขั้นอริยสัจจะและเกิดการเปลี่ยนแปลงถึงขั้นจากปุถุชนเป็นอริยบุคคล

□□ แสง จันทร์งาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย ,๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

□□ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๙๕/๒๓๑.

ได้ซึ่งในสมัยปัจจุบันนี้หาไม่ได้เสียแล้ว ด้วยเหตุผลที่พระองค์ทรงเป็นครูชั้นยอดนี้เองจึงทรงทำงานประกาศคำสอนใหม่อย่างได้ผล ในช่วงระยะเวลาเพียง ๘ เดือน ที่พระองค์ใช้ในการเผยแพร่พระศาสนาสามารถทำให้คนเกิดความรู้ถึงขั้น โพธิญาณ กลายเป็นพระอริยบุคคลถึง ๑,๒๕๐ องค์และในช่วงพระชนม์ชีพของพระองค์นั่นเอง พระพุทธศาสนาก็ตั้งเป็นหลักแหล่งลงอย่างมั่นคงในดินแดนแถบกลุ่มแม่น้ำคงคาและต่อมากลายเป็นศาสนาของโลกไป

เมื่อเทียบเคียงกันอย่างนี้แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าการจัดการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่จะให้ได้มาตรฐานทั้งสามข้อต้องเป็นการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาที่ดีต้องสอนตามหลักไตรสิกขาด้วยวิธีการสอน เทศนาวิธี ๔ คือที่มี ๔ ประการ ดังนี้

- (๑) สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด
- (๒) สมาทปนา ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ
- (๓) สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแก่งกล้า
- (๔) สัมปหังสนา ปลอดภัยให้สดชื่นร่าเริง □□

สรุปได้ว่า ใน ๔ ข้อนี้จำสั้นๆ ว่าชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติเร้าให้กล้า ปลอดภัยให้สดชื่น ร่าเริง ก็ได้

ผู้วิจัยสรุปว่า การศึกษาระดับโลกุตตระ มีความมุ่งหมายเพื่อบำรุงชีวิตเหนือกระแสโลกในการศึกษาหรือการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา นั้น พระพุทธเจ้าสอนให้คนได้พัฒนาอยู่ ๔ ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านศีล ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา โดยมีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์เป็นทั้งคนดีและคนเก่ง มิใช่เป็นคนดีแต่โง่หรือเป็นคนเก่งแต่โง่ การจะสอนให้มนุษย์เป็นคนดีและคนเก่งนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์หลักในการศึกษาที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งในการพัฒนามนุษย์นั้นพระพุทธศาสนาสร้างมนุษย์ให้เป็นคนดีก่อน แล้วจึงค่อยสร้างความเก่งทีหลัง นั่นคือสอนให้คนเรามีคุณธรรมความดีงามก่อนแล้วจึงให้มีความรู้ความเข้าใจหรือสติปัญญาภายหลัง

๒.๒.๕ การวางแผนการสอน

การวางแผนการสอนที่ดีจะสามารถทำให้ผู้สอนสามารถควบคุมชั้นเรียนและทำให้การสอนดำเนินการไปด้วยดีผู้เรียนสนใจกิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้สอนจัดเตรียมไว้ตลอดช่วงระยะเวลาการสอน ดังนั้นการวางแผนการสอน จะสามารถเอื้อประโยชน์ต่อผู้สอน ทำให้ผู้สอนมองเห็นภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้สอนจะต้องดำเนินการสอนได้ตลอดเทอมของการศึกษาหรือตลอดปี

การศึกษา ผู้สอนมีความสามารถจัดลำดับความสำคัญ และความต่อเนื่องของเนื้อหาวิชาในบทเรียนได้อย่างเหมาะสม

๒ .๒.๖ ความหมายของแผนการสอน

กรมวิชาการ ได้ให้ความหมายของแผนการสอน คือการนำเอาวิชาหรือในกลุ่มประสบการณ์ที่ต้องการทำการสอนตลอดภาคเรียนมาสร้างเป็นแผนกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่ออุปกรณ์การสอนและการวัดผลประเมินผล สำหรับเนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้ย่อยๆ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือจุดเน้นของหลักสูตร สภาพของผู้เรียนความพร้อมของโรงเรียนในด้านวัสดุอุปกรณ์ และชีวิตจริงในท้องถิ่นซึ่งอีกนัยหนึ่ง แผนการสอนคือการเตรียมการสอนที่เป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้า หรือบันทึกการสอนปกติของตนเอง □□

แผนการสอนเป็นแผนซึ่งกำหนดขั้นตอนการสอนที่ครุมุ่งหวังจะให้ผู้เรียนได้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ในเนื้อหาและประสบการณ์หน่วยใดหน่วยหนึ่งตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

แผนการสอนที่เป็นส่วนขยายของหลักสูตร ซึ่งกำหนดแนวทางการสอน และการจัดกิจกรรมเสนอแนะแก่ครูโดยยึดถือจุดประสงค์ของการเรียนรู้และความคิดรวบยอดในหลักสูตรไว้เป็นหลัก

จากความหมายของแผนการสอนที่ประมวลทั้งหมดนี้สังเกตได้ว่า เป็นความหมายที่ครอบคลุมทั้งด้านลักษณะที่มา และสิ่งที่ควรกำหนดไว้ในแผนการสอน จึงสรุปความหมายของแผนการสอนได้ว่า แผนการสอน คือ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอนการวัดผลประเมินผลให้สอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ปัจจุบันหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะใช้คำว่าแผนการจัดการเรียนรู้โดยวิเคราะห์จากคำอธิบายรายวิชารายปีหรือรายภาคและหน่วยการเรียนรู้ที่จัดทำกำหนดเป็นแผนการจัดการเรียนรู้^{□i}

กิตติมา ปรีดีติลลได้ให้ความหมายของแผนการสอนคือเป็นการกำหนดรายวิชาต่างๆให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีเป้าหมาย เป็นการกำหนดแผนไว้ล่วงหน้าว่าตลอดระยะเวลาของการศึกษา จะต้องศึกษาอะไรบ้าง มากน้อยเท่าไรโดยคำนึงถึงเนื้อหาสาระที่มีประกอบในหลักสูตรโดยคำนึงถึงผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเลือกเรียนตามความถนัดความสนใจและความสามารถควบคู่ไปกับการคำนึงถึง

□□ วิชาการ,กรม, คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

□i รศ.ระวีวรรณ ศรีศรีรัมย์, เทคนิคการสอน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง,ม.ป.พ.), หน้า ๒๐๒.

ทรัพยากรที่มีอยู่ได้แก่ครูใช้เครื่องมือและอุปกรณ์การสอนมีอย่างไรก็จัดอย่างนั้นและจัดตามความเห็นชอบของโรงเรียนและคณะครู^{□_r}

๒ .๒.๗ ความสำคัญของแผนการสอน

การวางแผนการสอน เป็นงานสำคัญของครูผู้สอน การสอนจะประสบผลสำเร็จด้วยดีหรือไม่ มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการวางแผนการสอนเป็นสำคัญประการหนึ่ง ถ้าผู้สอนมีการวางแผนการสอนที่ดีก็เท่ากับบรรลุจุดหมายปลายทางไปแล้วครึ่งหนึ่ง การวางแผนการสอนจึงมีความสำคัญ การทำให้ผู้สอนสอนด้วยความมั่นใจเมื่อเกิดความมั่นใจในการสอนย่อมจะสอนด้วยความแคล่วคล่อง เป็นไปตามลำดับขั้นตอนอย่างราบรื่น ไม่ติดขัด เพราะได้เตรียมการทุกอย่างไว้พร้อมแล้ว การสอนก็จะดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างสมบูรณ์เป็นการสอนที่มีคุณค่าคุ้มกับเวลาที่ผ่านไป เพราะผู้สอนสอนอย่างมีแผน มีเป้าหมาย และมีทิศทางในการสอน มีข้อเสนออย่างเลื่อนลอย ผู้เรียนก็จะได้รับความรู้ความคิด เกิดเจตคติเกิดทักษะ และเกิดประสบการณ์ใหม่ตามที่ผู้สอนวางแผนไว้ทำให้เป็นการเรียนการสอนที่มีคุณค่า และทำให้เป็นการสอนที่ตรงตามหลักสูตร ทั้งนี้เพราะในการวางแผนการสอน ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรทั้งด้านจุดประสงค์การสอนเนื้อหาสาระที่จะสอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน และการวัดผลประเมินผล แล้วจัดทำออกมาเป็นแผนการสอน เมื่อผู้สอนสอนตามแผนการสอน ก็ย่อมทำให้เป็นการสอนที่ตรงตามจุดหมายและทิศทางของหลักสูตร^{□□}

ผู้วิจัยสรุป ความสำคัญของแผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนานั้น เพื่อเป็นการวางแผนสอนมีเอกสารเตือนความจำ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสอนต่อไป ทำให้ไม่เกิดความซ้ำซ้อนและเป็นแนวทางในการทบทวนหรือการออกข้อทดสอบเพื่อวัดผลประเมินผู้เรียนได้นอกจากนี้ทำให้ผู้สอนมีเอกสารไว้ให้แนวทางแก่ผู้ที่เข้าสอนแทนในกรณีจำเป็น เมื่อผู้สอนไม่สามารถเข้าสอนเองได้ผู้เรียนจะได้รับความรู้และประสบการณ์ที่ต่อเนื่องกัน

๒ .๒.๘ ประโยชน์ของแผนการสอน

ทำให้เกิดการวางแผนวิธีสอน วิธีเรียนที่มีความหมายยิ่งขึ้น เพราะเป็นการจัดทำอย่างมีหลักการที่ถูกต้อง ช่วยให้ครูมีคู่มือการสอนที่ทำด้วยตนเอง ทำให้เกิดความสะดวกในการจัดการเรียน

^{□_r} กิตติมา ปรีดีติลล, การบริหารและนิเทศการศึกษาเบื้องต้น , (กรุงเทพมหานคร : อักษรนิพนธ์, ๒๕๓๒), หน้า ๖๒.

^{□□} ผศ.เขียน วันทนีตระกูล, การเขียนแผนการสอน คือภารกิจของครู, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๑๖ มี.ค. ๒๕๕๔, แหล่งที่มา : http://www.lanna.mbu.ac.th/artilces/PlanBU_Khean.asp

การสอน ทำให้สอนได้ครบถ้วนตรงตามหลักสูตร และสอนได้ทันเวลา เป็นผลงานวิชาการที่สามารถเผยแพร่เป็นตัวอย่างได้และช่วยให้ความสะดวกแก่ครูผู้มาสอนแทนในที่ผู้สอนไม่สามารถเข้าสอนได้ □□

๒ .๒.๔ องค์ประกอบของแผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

เพื่อให้การสอนของครูมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามกำหนด แผนการสอนจะต้องมีความสอดคล้องกันระหว่างองค์ประกอบต่างๆ เพื่อให้ผู้สอนได้มีการความสะดวกในการดูแลองค์ประกอบของแผนการสอน ความสำคัญของแผนการสอนองค์ประกอบของแผนการสอนเกิดขึ้นจากความพยายาม ตอบคำถามดังต่อไปนี้

- ๑) สอนอะไร (หน่วย หัวเรื่อง ความคิดรวบยอด หรือสาระสำคัญ)
- ๒) เพื่อจุดประสงค์อะไร (จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม)
- ๓) ด้วยสาระอะไร (โครงร่างเนื้อหา)
- ๔) ใช้วิธีการใด (กิจกรรมการเรียนการสอน)
- ๕) ใช้เครื่องมืออะไร (สื่อการเรียนการสอน)
- ๖) ทราบได้อย่างไรว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ (วัดผลประเมินผล) □□

๒ .๒.๕ การจัดแผนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา

สงบ ลักษณะ ได้กล่าวถึงการทำแผนการสอนที่เน้นกระบวนการดำเนินขั้นตอนต่อไปนี้การจัดแผนการสอนสอนนั้น ทำความเข้าใจกับหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฉบับปรับปรุงและนำมาใช้เป็นกรอบแนวปฏิบัติในการวางแผนการจัดการเรียนการสอน การเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้สำหรับรายวิชานั้นในลักษณะเป็นจุดประสงค์ปลายทาง ที่ควรจะต้องเกิดขึ้นกับนักเรียน เมื่อเรียนรายวิชานั้นจบครบถ้วนแล้วสิ่งที่ช่วยในการเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้ในลักษณะจุดประสงค์ปลายทางนี้คือจุดประสงค์ของรายวิชา ซึ่งจะกล่าวไว้ในหลักสูตรก่อนจะแยกเป็นรายหน่วยหรือรายวิชาย่อคำอธิบายรายวิชา หรือหน่วยย่อยหรืองานที่กำหนดในหลักสูตร และโครงสร้างของรายวิชาที่จะสอนทั้งวิชาซึ่งนิยมเรียกว่า กำหนดการสอน โดยกำหนดส่วนประกอบดังนี้

(๑) หัวข้อเรื่องย่อยๆ อาศัยหัวข้อเนื้อหาวิชาที่อ่านจากคำอธิบายรายวิชาและอาจค้นคว้าจากหนังสืออ้างอิงอื่นประกอบ หรือใช้หัวข้อปัญหาในชีวิตจริงตามความต้องการ

(๒) จำนวนคาบที่ควรใช้ในการสอนแต่ละหัวข้อเรื่องย่อย อาศัยจำนวนคาบที่มีจริงตลอดภาคเรียนตามข้อกำหนดของหลักสูตรและพิจารณาน้ำหนักของปริมาณเรื่องราว ที่จะกล่าวถึงในหัวข้อเรื่องนั้น

□□ ร.ระวีวรรณ ศรีศรีรัมย์ครั้น, เทคนิคการสอน, หน้า ๒๓๑.

□□ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๙.

(๓) สารสำคัญที่เน้นถึงความคิดรวบยอดหรือหลักการ หรือทักษะ หรือลักษณะนิสัยที่ต้องการจะปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับนักเรียนแต่ละหัวข้อเรื่องนั้นจะเป็นหัวใจ หรือตะกอนของความรู้ความสามารถที่จะให้ติดค้างกับนักเรียนไปในอนาคต □□

ผู้วิจัยสรุปว่า แผนการสอนมีรายละเอียดที่ชัดเจนถึงกิจกรรมนักเรียน บทบาทครูการใช้สื่อ การวัดผล จนผู้อ่านมองเห็นภาพพฤติกรรมจริงๆ ในห้องเรียนได้สมบูรณ์ก็ถือว่าเป็นการสอนที่ดีและไม่จำเป็นต้องทำบันทึกการสอนอีกก็ได้เพราะแผนการสอนที่ชัดเจนใช้แทนบันทึกการสอนการทำแผนการสอนจึงเป็นการเตรียมตัวสอน จะทำให้การสอนของครูมีคุณภาพ และเป็นผลดีต่อการจัดการสอนดังต่อไปนี้การให้การเรียนการสอนดียิ่งขึ้น เพราะเป็นการผสมผสานเนื้อหา และจุดประสงค์ของหลักสูตรมาใช้กับจิตวิทยา นวัตกรรมทางการศึกษา สภาพของโรงเรียน ปัญหาความต้องการความสนใจของนักเรียน ผู้ปกครองและทรัพยากรในท้องถิ่นทำให้การสอนได้ครอบคลุมและตรงกับข้อกำหนดเวลา โดยให้สอดคล้องกับจำนวนคาบที่มีอยู่ในแต่ละภาคเรียนที่เป็นผลงานทางวิชาการอย่างใดอย่างหนึ่งที่แสดงความชำนาญการพิเศษซึ่งสามารถเผยแพร่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครูทั่วไปได้สามารถทำให้ครูมาสอนสามารถสอนได้ดีถ้าหากเจ้าตัวติดธุระจำเป็น ที่ไม่สามารถจะมาสอนได้

๒ .๓.๐ หลักการจัดทำบันทึกการสอน

ในการทำบันทึกการสอน ผู้สอนควรยึดถือหลักเกณฑ์ต่างๆ เพื่อเป็นการบันทึกในการจำในเนื้อหาที่จะสอนต้องมีการจดบันทึก กำหนดขอบเขตเนื้อหาวิชาที่สอนให้เหมาะสมกับเวลาที่กำหนด หรือให้สอดคล้องกับหน่วยการสอน เป็นการระบุในรายละเอียดการสอนในหัวข้อเรื่องนั้นมีจุดประสงค์อย่างไรผู้เรียนควรมีพฤติกรรมอะไรบ้างที่แสดงว่าเกิดเรียนรู้ขึ้น กำหนดเนื้อหาที่จะดำเนินการสอน กิจกรรมการสอนที่ระบุในการบันทึกการสอนนั้น ครูต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับวัยและความสนใจกับผู้เรียน รวมทั้งคำนึงถึงเวลาที่กำหนดตลอดจนการใช้เทคนิคการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา จุดประสงค์ของการเรียนรู้และความสนใจของผู้เรียน การกำหนดงานที่มอบหมายให้นักเรียนทำ ครูควรระบุไว้ในการทำบันทึกการสอนซึ่งครูควรจะได้จัดเตรียมไว้ล่วงหน้า การอธิบายแนวทางการดำเนินงานควรชัดเจนนักเรียนเข้าใจและเป็นงานที่จะเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน หรือเป็นงานที่จะเตรียมตัวนักเรียนครั้งต่อไป □□

□□ สงบ ลักษณะ, จากหลักสูตร...สู่แผนการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕),

หน้า ๓.

□□ รศ.ระวีวรรณ ศรีคร้ามครั้น, เทคนิคการสอน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.พ.,

๒๕๓๕), หน้า ๒๒๘.

ผู้วิจัยสรุปว่า การกำหนดการวางแผนการสอน คือเป็นภารกิจสำคัญของครูผู้สอนเพื่อเตรียมความพร้อมทราบล่วงหน้าว่าเราจะสอนอะไร จุดประสงค์ใดที่เราจะควรเขียนบันทึกให้อย่างละเอียด เพื่อจะสอนอย่างไรจึงทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ใช้สื่ออะไร และควรวัดผลประเมินผลโดยวิธีใดเป็นการเตรียมตัวให้พร้อมก่อนสอน การที่ผู้สอนได้วางแผนการสอนอย่างถูกต้องตามหลักการย่อมช่วยให้เกิดความมั่นใจในการสอน ทำให้สอนได้ครอบคลุมเนื้อหา สอนอย่างมีแนวทางและมีเป้าหมาย เป็นการสอนที่ให้คุณค่าแก่ผู้เรียน ทำให้เกิดประโยชน์กับตัวเองได้เพื่อมีคนมาสอนแทนเป็นต้น

๒.๓.๑ องค์ประกอบของการบันทึกการสอน

การบันทึกการเรียนการสอนของครูนั้น จะต้องประกอบไปด้วยส่วนที่สำคัญ ดังนี้

๑) จุดประสงค์การเรียนรู้ (Behavior Objective) ในการเตรียมบันทึกการสอน ผู้สอนจะต้องระบุให้แน่ชัดลงไปว่าในช่วงระยะเวลาที่สอน ๑ คาบ เวลานั้น ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยมีพฤติกรรมใดบ้างตามเกณฑ์และภายใต้สถานการณ์ที่กำหนดให้ซึ่งกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้สามารถกำหนดหลายๆข้อ ในคาบเวลาหนึ่งๆ หรือเรียกว่าจุดประสงค์นำทาง

๒) เนื้อเรื่องที่สรุป (Content) เป็นการระบุไว้ใน ๑ คาบเวลานั้น ผู้สอนจะสอนอะไรบ้างตามที่ระบุไว้ในแผนการสอนระดับวิชา หรือแผนการสอนระดับหน่วย ผู้สอนอาจจะระบุเนื้อเรื่องหรือหัวข้อที่สอนตามหนังสือแบบเรียนได้การเลือกเนื้อหาวิชาที่สอนนั้น มีความสำคัญมาก ผู้สอนจะต้องรู้จักการแบ่งเนื้อหาวิชา และการจัดให้เนื้อหาวิชาแต่ละตอนให้มีความต่อเนื่องกัน อย่างไรก็ตามการจัดทำบันทึกการสอน ควรเน้นความสำคัญของเนื้อหาวิชาที่สอนให้สอดคล้อง กับสภาพของสังคม ความสนใจของผู้เรียนอีกด้วย

๓) กิจกรรมการสอน (Activities) ผู้สอนจะต้องพิจารณาจัดกิจกรรมในแต่ละคาบเวลาให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่ระบุไว้การจัดกิจกรรมการสอนที่ดำเนินต้องเหมาะสมกับความสนใจของนักเรียนในแต่ละกลุ่มที่ไม่เหมือนกัน และพิจารณาการตอบสนองของกิจกรรมการสอนที่ครูจัดขึ้น นอกจากนั้นครูจะต้องเลือกกิจกรรมการสอนให้สอดคล้องกับเวลาของบทเรียนด้วย เช่น เข้าบ่าย ก่อนการพักเที่ยง หรือก่อนเวลาเลิกเรียนซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวความสนใจของผู้เรียนจะแตกต่างกัน นอกจากนั้นการเลือกใช้เทคนิคการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา การใช้อุปกรณ์การสอน และการเตรียมการสอนดีของครูจะทำให้ นักเรียนสนใจบทเรียนมากยิ่งขึ้น

๔) อุปกรณ์การสอน (Aids) ในการบันทึกการสอน ผู้สอนจะต้องระบุชนิดของอุปกรณ์การสอนที่ต้องใช้ร่วมกับการสอนในช่วงเวลานั้นๆด้วยว่า อุปกรณ์ชนิดใดที่นำมาใช้กิจกรรมในการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมตามจุดประสงค์การเรียนรู้รวมทั้งเป็นอุปกรณ์ที่สอดคล้อง และเหมาะสมกับเนื้อหาเรื่องด้วย เช่น รูปภาพ เทปบันทึกเสียง แถบเสียง แผนที่บัตรคำ และคำอื่นๆอีกนอกจากนี้ หนังสือเรียน และหนังสือทางวิชาการก็สามารถนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ได้เช่นเดียวกัน

๕) การประเมินผลการเรียนรู้ (Evaluation) ผู้สอนจำเป็นต้องจัดเตรียมเครื่องมือสำหรับการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเมื่อการสอนได้ดำเนินการไประยะหนึ่ง โดยระบุไว้ในกำหนดบันทึกการสอนด้วยว่าเมื่อการเรียนการสอนได้ดำเนินการในชวงเวลาหนึ่งๆ ครูจะสามารถประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้ด้วยวิธีใด เช่น วิธีสังเกต การถาม หรือการทำแบบฝึกหัดซึ่งครูควรได้เตรียมคำถามหรือแบบฝึกหัดไว้ล่วงหน้า เพื่อให้การประเมินผล การเรียนรู้ของนักเรียนดำเนินการไปจุดประสงค์ที่กำหนดไว้□□

๒ .๓.๒ ลักษณะของการบันทึกการสอนที่ดี

บันทึกการสอนที่ดีควรเขียนในลักษณะที่อ่านง่าย ชัดเจน มีความยืดหยุ่น (flexible) และมีลักษณะ การฟังคำบรรยายและการจดบันทึกเป็นของคู่กัน บันทึกคำบรรยายผล เพื่อให้เกิดประโยชน์ ผลของการสื่อสารระหว่างผู้บรรยายกับผู้ฟัง คำบรรยายเป็นเสมือนคำสนทนาของผู้พูดกับ ผู้ฟัง ผู้สอนกับผู้เรียน ผลการสนทนาจะประสบผลสำเร็จเพียงใด จะดูได้จากบันทึกที่จด ถ้าผู้ฟังหรือผู้เขียนเข้าใจเรื่องที่ฟังดีบันทึกก็จะดีไปด้วยการที่ผู้ฟังจะเข้าใจในเรื่องที่เรียนได้ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ในความสนใจในเรื่องที่บรรยาย รูปแบบของการบรรยาย ความพร้อมของผู้ฟัง ดังนี้

๑) ครูสามารถนำไปปฏิบัติใช้ในชั้นเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผลตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ และมีหยุน ในลักษณะที่ครูจะสามารถดัดแปลง หรือปรับปรุง เพื่อทำการสอน ในครั้งต่อไป ให้ได้ว่าการสอนในครั้งแรกได้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป

๒) ในกรณีที่ครูประจำวิชาไม่สามารถทำการสอนได้ผู้ที่ทำการสอนแทนซึ่งมีความรู้ความสามารถในวิชาเดียวกัน สามารถนำบันทึกการสอนนั้นไปใช้สอนแทนได้อย่างได้ผลเช่นเดียวกัน ในรายละเอียดของกรกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่ไม่ยากต่อการดำเนินการสอน นักเรียนมีส่วนร่วมกิจกรรม รวมทั้งครอบคลุมเนื้อหาเรื่องที่将会สอนครบ □□

๒ .๓.๓ ประโยชน์ของการบันทึกการสอน

๑) สำหรับครูที่เริ่มการสอนใหม่และยังไม่มีประสบการณ์ในการสอน บันทึกการสอนจะช่วยให้ครูมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น เนื่องจากเตรียมเนื้อหา กิจกรรมการสอนจะช่วยให้ครูมีความเชื่อมั่นในตนเองมากยิ่งขึ้น เนื่องจากได้เตรียมเนื้อหา กิจกรรมการสอน และอุปกรณ์การสอนมาพร้อมแล้ว สามารถดำเนินการสอนได้ด้วยคามมั่นใจซึ่งจะทำให้การสอนของครูประสบความสำเร็จได้ส่วนหนึ่ง

□□ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙.

□□^๒ อ่างแล้ว, หน้า ๒๓๐.

๒) การบันทึกการสอนทุกครั้งที่ทำการสอน ทำให้ครูสามารถปรับปรุงการสอนในแต่ละครั้งได้
รู้ว่าควรปรับปรุงกิจกรรมการสอนให้ได้ในแนวใด หรือลักษณะใดจึงเหมาะสมกับสถานการณ์ที่
เปลี่ยนไป เพื่อให้การสอนในครั้งต่อไปมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๓) การจัดทำบันทึกการสอน จะทำให้ครูสามารถดำเนินการสอนได้ทันตามหลักสูตรโดยไม่รวบ
รัดเกินไป เนื่องจากได้กำหนดเวลาและเนื้อเรื่องที่ดำเนินการสอนไว้อย่างเหมาะสมแล้ว

๔) บันทึกการสอนที่ดีซึ่งได้รับการปรับปรุงและนำไปใช้สอนอย่างมีประสิทธิภาพแล้วจะเป็น
คู่มือให้แก่ครูใหม่ให้รู้จักแนวการสอน และสามารถนำไปปรับปรุงการสอนให้เหมาะสมกับการสอน
ของตนเองได้

ผู้วิจัยสรุปว่า การสอนระดับวิชา แผนการสอนระดับหน่วยและแผนการสอนระดับคาบหรือ
การบันทึกการสอนจะต้องจัดทำให้สัมพันธ์กัน ซึ่งการมีความรู้ในเรื่องดังกล่าวจะช่วยให้ครูที่ยังไม่มี
ประสบการณ์ในการสอน มีความเชื่อมั่นในการสอนมากขึ้น และทำให้ผู้สอนสามารถปรับปรุงการสอน
ในแต่ละครั้งได้และดำเนินการสอนได้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของเนื้อหาที่กำหนดไว้

๒.๓ กระบวนการสอน

กระทรวงศึกษาธิการ โดยกรมวิชาการสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
กรมสามัญ และกรมการศึกษาเอกชน ได้ให้การสนับสนุนให้มีการพิจารณานำกระบวนการเรียนรู้แบบ
ต่างๆ ไปใช้ในการเรียนการสอน โดยเสนอแนะกระบวนการที่ครูควรใช้กระบวนการด้วยกัน □□

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๓๔) ได้ให้ความหมายของการสอนที่เน้นกระบวนการ
ไว้ว่า เป็นการสอนที่

ก . สอนให้ผู้เรียนสามารถทำตามขั้นตอนได้และรับรู้ขั้นตอนทั้งหมดจนสามารถนำไปใช้ได้
จริงในสถานการณ์ใหม่ๆ

ข . สอนให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนจนเกิดทักษะ สามารถนำไปใช้ได้อย่างอัตโนมัติในที่จะมีการสอน
กระบวนการจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้เงื่อนไขดังนี้

- ๑) ครูมีความรู้ความเข้าใจกระบวนการนั้นอยู่
- ๒) ครูนำผู้เรียนผ่านขั้นตอนต่างๆของกระบวนการที่ละขั้นอย่างเข้าใจครบถ้วน
- ๓) ผู้เรียนเข้าใจและรับรู้ขั้นตอนของกระบวนการนั้น
- ๔) ผู้เรียนนำกระบวนการนั้นไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้
- ๕) ผู้เรียนใช้กระบวนการเหล่านั้นในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัย. □i

□□ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช ๒๕๓๓,
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๒๓.

ผู้วิจัยสรุป จะเห็นได้ว่ากระบวนการเหล่านี้ผู้สอนจะต้องเป็นผู้วางแผน นำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้จนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้น กระบวนการที่จะใช้จะเป็นกระบวนการใดก็ย่อมขึ้นอยู่กับจุดประสงค์การเรียนรู้เป็นสำคัญ

๒.๓.๑ หลักการสอนความคิดรวบยอดของออสซูเบิ้ล

ส่วนออสซูเบิ้ล ถือว่าการเรียนรู้โดยการรับอย่างมีความหมาย (Meaningful-Reception Learning) มีความสำคัญมากกว่าการเรียนรู้โดยการค้นพบ เพราะการเรียนรู้โดยการค้นพบเป็นวิธีที่ใช้เวลามาก และบางครั้งก็ไม่สามารถจะทำได้ในห้องเรียนธรรมดาอย่างไรก็ตาม ออสซูเบิ้ลเสนอแนะว่า การสอนโดยให้นักเรียนเรียนรู้โดยการค้นพบ อาจจะเหมาะสมกับเด็กนักเรียนที่อยู่ในวัยประถมตอนต้น หรือวัยที่พือาเจต์เรียกว่า Concrete Operations สำหรับผู้เรียนที่อยู่ในชั้นประถมปลายและชั้นมัธยม ตลอดจนมหาวิทยาลัยการเรียนรู้โดยการรับอย่างมีความหมาย (Meaningful-Reception Learning) เป็นการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากกว่า และออสซูเบิ้ลได้เสนอแนะวิธีสอนการเรียนรู้อย่างมีความหมายไว้ดังต่อไปนี้

๑) ก่อนที่จะสอนวิชาอะไรก็ตาม ครูจะต้องพยายามหาวิธีรวบรวม เรียบเรียงสิ่งที่ต้องการจะให้นักเรียนเรียนรู้ไว้อย่างมีระเบียบแบบแผน เป็นหมวดหมู่มีหัวข้อชี้ให้เห็นเด่นชัดและง่ายต่อการเข้าใจและมีความหมายต่อผู้เรียน เพื่อเตรียมผู้เรียนให้เข้ากับขุมปัญญาที่มีอยู่แล้วสามารถเชื่อมโยงหรือรวมความรู้ใหม่ที่จะเรียนอย่างมีความหมาย (Subsumer) ให้เข้ากับขุมปัญญาหรือโครงสร้างสติปัญญาที่มีอยู่แล้ว นอกจากนี้จะช่วยผู้เรียนให้นึกย้อนหลังหรือระลึก (Recall) สิ่งที่เคยเรียนแล้ว และเกี่ยวข้องกับสิ่งที่จะเรียนใหม่ออสซูเบิ้ลเรียกขั้นนี้ว่า Advance Organizers

๒) บอกให้นักเรียนทราบถึงวัตถุประสงค์ของบทเรียน หรือการบอกสิ่งที่ต้องการให้นักเรียนเรียนรู้พร้อมกับบอกนักเรียนถึงคำจำกัดความของความคิดรวบยอดที่สำคัญ (Concepts) เพื่อผู้เรียนจะได้ใช้เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ความรู้ใหม่

๓) แบ่งบทเรียนออกเป็นขั้นๆ เพื่อผู้เรียนจะได้เข้าใจได้เมื่อสอนจบแต่ละขั้นควรจะถามนักเรียน เพื่อจะได้แน่ใจว่าผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยความเข้าใจก่อนที่จะเพิ่มสอนขั้นต่อไป

๔) ชี้ให้ผู้เรียนเห็นความแตกต่าง และความคล้ายคลึงของสิ่งที่เรียนใหม่กับความรู้เดิม ที่มีอยู่แล้วเพื่อจะได้ช่วยให้จำได้นาน

๕) เมื่อสิ้นสุดหน่วยบทเรียนจบ ผู้สอนควรจะสรุปและทบทวนตั้งแต่ต้นพร้อมกับเน้นใจความสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้ใหม่เพื่อช่วยให้ผู้เรียนรวมหรือเชื่อมโยงความรู้ใหม่ให้เข้ากับความรู้เดิมหรือขุมปัญญาที่มีอยู่แล้ว

๖) ให้การบ้านหรือแบบฝึกหัด เพื่อผู้เรียนจะได้มีโอกาสทบทวนความรู้ที่เรียนรู้ใหม่ด้วยตนเองและนำไปประยุกต์

๒ .๓.๒ หลักการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของการสอนเรื่องความคิดรวบยอดของออสซูเบิ้ล

๑) เริ่มด้วยความคิดรวบยอดที่มีความหมายกว้าง และมีคุณลักษณะวิกฤตที่สามารถจะคลุมความคิดรวบยอดที่ย่อยออกไปหลาย ๆ ชนิด

๒) เน้นให้นักเรียนทราบถึงคุณลักษณะวิกฤตของความคิดรวบยอด

๓) จัดกลุ่มสิ่งเร้าที่มีคุณลักษณะวิกฤตร่วมกับความคิดรวบยอดที่ได้บอกผู้เรียน

๔) ให้ตัวอย่างเฉพาะของสิ่งเร้า ซึ่งอาจจะเป็นสัตว์วัตถุสิ่งของที่มีคุณลักษณะเหมือนกับความคิดรวบยอด

๕) สรุปลักษณะที่เด่นหรือวิกฤตของความคิดรวบยอดย่อย พร้อมกับให้ตัวอย่างนอกจากหลักการสอนความคิดรวบยอดของออสซูเบิ้ล มีนักจิตวิทยาอีกหลายท่านได้เสนอแนะรูปแบบ (Models) การสอนแบบต่างๆ เป็นต้นว่า วิธีสอนของกานเย ซึ่งเป็นวิธีตรงข้ามกับออสซูเบิ้ล เรียกว่า Bottom-up Model ซึ่งมีหลักการว่าในการสอนความคิดรวบยอด ควรจะเริ่มจากความคิดรวบยอดที่เฉพาะและง่ายก่อน โดยให้ผู้เรียนทราบคำจำกัดความและคุณลักษณะของความคิดรวบยอดเพื่อจะได้ใช้เป็นพื้นฐานที่จะสร้างกฎ หรือหลักการที่จะเรียนรู้ความคิดรวบยอดที่กว้างหรือสูงขึ้นโดยมองเห็นความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดเฉพาะกับความคิดรวบยอดรวม □₁

นักจิตวิทยาอีกท่านหนึ่งคือ “คลอัสไมเออร์” (Klausmeier) เป็นแนวคิดทฤษฎีที่เป็นประมวลสารสนเทศ จะเป็นการอธิบายเกี่ยวกับการ ความรู้ (acquire) สะสมความรู้ (store) การระลึกได้ (recall) ตลอดจนการใช้ข่าวสารข้อมูล หรือกล่าวได้ว่าเป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายให้มนุษย์เข้าใจว่า มนุษย์จะมีวิธีการรับข้อมูลข่าวสาร หรือความรู้ใหม่อย่างไร เมื่อรับมาแล้วจะมีวิธีการประมวลข้อมูลข่าวสาร และเก็บสะสมไว้ในลักษณะใด ตลอดจนจะสามารถดึงความรู้นั้นมาใช้ได้อย่างไร

ทฤษฎีนี้จัดอยู่ในกลุ่มพุทธิปัญญา (Cognitivism) โดยให้ความสนใจเกี่ยวกับกระบวนการคิด และการให้เหตุผลของผู้เรียน ซึ่งแตกต่างจากทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ที่มุ่งเน้นพฤติกรรมที่สังเกตได้เท่านั้น โดยมิได้สนใจกับกระบวนการคิดหรือกิจกรรมทางสติปัญญาของ

□₁ เสริมศรี ไชยศรี, พื้นฐานการสอน, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ลานนาการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๗๐.

มนุษย์ (mental activities) ซึ่งเป็นสิ่งที่นักจิตวิทยากลุ่มพุทธิปัญญาตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องศึกษากระบวนการดังกล่าวซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสังเกตได้ □□

๒ .๓.๓ การนำกระบวนการสอดแทรกในการจัดการเรียนการสอน

กระบวนการต่างๆ มีขั้นตอนที่กำหนดเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้เรียนใช้สอดแทรกในการจัดการเรียนรู้กระบวนการที่สามารถนำมาใช้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้

๑) กระบวนการสร้างความตระหนัก

กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้ผู้เรียนให้ความสนใจ เอาใจใส่รับรู้เห็นคุณค่าในปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมขั้นตอนการดำเนินการมีดังนี้

- ๑) สังเกตให้ข้อมูลที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ เอาใจใส่และเห็นคุณค่า
- ๒) วิเคราะห์ให้ตัวอย่าง สถานการณ์ประสบการณ์ตรง เพื่อให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์หาสาเหตุและผลดีผลเสียที่เกิดขึ้นทั้งในระยะสั้น และระยะยาว

๓) สรุป ให้อภิปรายหาข้อมูลหรือหลักฐานมาสนับสนุนคุณค่าของสิ่งที่ต้องตระหนักและวางแผนเป้าหมายที่จะพัฒนาตนเองในเรื่องนั้น □□

ผู้วิจัยสรุปว่า กระบวนการสร้างความตระหนัก กระบวนการนี้เป็นการสร้างให้ผู้เรียน มีความคิดความสนใจ เพื่อแสวงหาคำตอบที่ถูกต้องอย่างมีเหตุผล

๒) กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด มีขั้นตอนดังนี้

กระบวนการนี้เป็นการสร้างให้ผู้เรียนรับรู้สิ่งใหม่และรู้จักคิดหาข้อสรุป เพื่อให้เห็นสภาพที่เป็นจริง มีดังต่อไปนี้

- ๑) ให้ผู้เรียนรับรู้ข้อมูล และศึกษาด้วยวิธีการต่างๆ โดยใช้สื่อประกอบเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดข้อกำหนดเฉพาะด้วยตนเอง
- ๒) จำแนกความแตกต่าง ให้ผู้เรียนบอกข้อแตกต่างของสิ่งที่รับรู้และให้เหตุผล ผู้เรียนมองเห็นความเหมือนในภาพรวมของสิ่งที่รับรู้และสรุปเป็นวิธีการ หลักการจำกัดความ หรือนิยาม

□□ ทีมพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์วิทยาลัยอิสลามศึกษา ม.อ.ปัตตานี. จิตวิทยาการศึกษาอิสลาม. เข้าถึงข้อมูล เมื่อวันที่ ๑๖ มี.ค. ๒๕๕๔., <http://www.cis.psu.ac.th/depis/elearning/psychology/224info.html>.

□□ ทิศนา ขัมมณี, ศาสตราจารย์ การสอน องค์ความรู้การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ , หน้า ๓๑๓.

๓) ระบุชื่อความคิดรวบยอด ผู้เรียนได้ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งที่รับรู้ทดสอบ และนำไปใช้ผู้เรียนได้ทดลอง ทดสอบ สังเกต ทำแบบฝึกหัด ปฏิบัติเพื่อประเมินความรู้ ☐☐
 ผู้วิจัยสรุปว่ากระบวนการนี้เป็นกระบวนการคิดแนวใหม่เพื่อสืบหาสิ่งที่รับรู้และเหตุผลเพื่อนำไปใช้หาข้อมูลต่าง

๓) กระบวนการสร้างเจตคติ

กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่แทรกได้กับทุกเนื้อหา เน้นความรู้สึที่ดีต่อสิ่งที่เรียนอาจเป็นความคิด หลักการ การกระทำเหตุการณ์สถานการณ์ ฯลฯ มีขั้นตอนดังนี้

๑) สังเกต ผู้เรียนพิจารณาข้อมูลเหตุการณ์การกระทำที่เกี่ยวข้องกับการมีเจตคติที่ดีและเจตคติที่ไม่ดี

๒) วิเคราะห์ผู้เรียนพิจารณาผลที่จะเกิดขึ้นตามมาแยกเป็นการกระทำที่เหมาะสมได้ผลตามที่น่าพอใจและการกระทำที่ไม่เหมาะสมได้ผลที่ไม่น่าพอใจ ☐☐

ผู้วิจัยสรุปว่า ผู้เรียนรวบรวมข้อมูลเป็นหลักการ แนวคิด แนวปฏิบัติ

๔) กระบวนการสร้างค่านิยม

กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึก เกิดการยอมรับและเห็นคุณค่าของค่านิยมด้วยตนเอง มีขั้นตอนดังนี้

๑) สังเกต ตระหนัก ผู้เรียนพิจารณาการกระทำที่เหมาะสมและการกระทำที่ไม่เหมาะสมรับรู้ความหมายจำแนกการกระทำที่แตกต่างกันได้

๒) ประเมินเชิงเหตุผล ผู้เรียนใช้กระบวนการกลุ่มอภิปรายแสดงความคิดเห็นและวิเคราะห์วิจารณ์การกระทำของตัวละคร หรือบุคคลในสถานการณ์ต่างๆ ว่าเหมาะสมหรือไม่เพราะเหตุใด

๓) กำหนดค่านิยม ผู้เรียนแต่ละคนแสดงความเชื่อ ความพอใจในการกระทำที่ควรกระทำในสถานการณ์ต่าง ๆ พร้อมเหตุผล

☐☐ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๑.

☐☐ สุคนธ์ สินธพานนท์, สุดยอดวิธีการสอน สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นำไปสู่บทการจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๗.

๔) วางแผนปฏิบัติผู้เรียนช่วยกันกำหนดแนวปฏิบัติในสถานการณ์จริงโดยมีครูร่วมรับทราบกติกากิจกรรมและสำรวจสิ่งที่ผู้เรียนต้องการจะได้รับเมื่อได้กระทำดีแล้ว เช่น การได้ประกาศชื่อให้เป็นที่ยอมรับ

๕) ปฏิบัติด้วยความชื่นชมครูให้การเสริมแรงระหว่างการปฏิบัติเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความชื่นชมยินดี

๕) กระบวนการปฏิบัติ

กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่มุ่งให้ผู้เรียนปฏิบัติจนเกิดทักษะ มีขั้นตอนดังนี้

- ๑) สังเกตรับรู้ให้ผู้เรียนได้เห็นตัวอย่างหลากหลายจนเกิดความเข้าใจ
- ๒) ทำตามแบบ ทำตามตัวอย่างที่แสดงให้เห็นทีละขั้นตอนจากขั้นพื้นฐาน
- ๓) ทำเองโดยไม่มีแบบ เป็นการฝึกปฏิบัติตามขั้นตอนด้วยตนเอง
- ๔) ฝึกให้ชำนาญให้ผู้เรียนปฏิบัติด้วยตนเองจนเกิดความชำนาญหรือทำได้โดยอัตโนมัติซึ่งอาจเป็นงานชิ้นเดิมหรืองานที่คิดขึ้นใหม่ ☐

๖) กระบวนการเรียนความรู้ความเข้าใจ

กระบวนการนี้ใช้กับการเรียนเนื้อหาเชิงความรู้มีขั้นตอนดังนี้

- ๑) สังเกต ตระหนัก ผู้เรียนพิจารณาข้อมูล สารความรู้เพื่อสร้างความคิดรวบยอด ตั้งคำถาม ตั้งข้อสังเกต สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่ต้องการเรียนรู้และกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ที่จะแสวงหาคำตอบต่อไป
- ๒) วางแผนปฏิบัติ ผู้เรียนนำวัตถุประสงค์หรือคำถามที่ทุกคนสนใจจะหาคำตอบมาวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม
- ๓) ลงมือปฏิบัติ ครูกำหนดให้สมาชิกในกลุ่มย่อย ๆ ได้แสวงหาคำตอบจากแหล่งความรู้ด้วยวิธีต่างๆ เช่น ค้นคว้า สัมภาษณ์ศึกษาเอกสารนอกสถานที่หาข้อมูลจากองค์กรในชุมชน ฯลฯ ตามแผนงานที่วางไว้
- ๔) พัฒนาความรู้ความเข้าใจ ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้มารายงานและอภิปรายเชิงแปลความตีความ ขยายความ นำไปใช้วิเคราะห์สังเคราะห์และประเมินค่า

๕) สรุป ผู้เรียนรวบรวมเป็นสาระที่ควรรู้บันทึกลงสมุด □□

ผู้วิจัยสรุปว่า กระบวนการเรียนความรู้ความเข้าใจ เป็นกระบวนการเรียนการสอนโดยเห็นว่า ถ้านำมาใช้ในการฝึกทักษะผู้เรียน น่าจะเป็นสิ่งที่ดีโดยเฉพาะการเรียนการสอนในรายวิชา พระพุทธศาสนา จะทำอย่างไรเพื่อให้ผู้เรียนสนใจการปฏิบัติมา จะต้องนำขั้นตอนต่างๆมาแตกให้ออกกว่าเราจะออกแบบการเรียนการสอนในแต่ละขั้นตอนอย่างไร การกระตุ้นความสนใจหรือเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนมีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ก็จะต้องนำความรู้ที่ได้เรียนมาแล้วมาสร้างใหม่ว่าผู้เรียนจะมีกระบวนการคิดอย่างไร แล้วในกลุ่มก็ช่วยกันเรียนรู้และผู้เรียนก็จะต้องมีการเก็บเป็นแฟ้มสะสมงาน คุณศรีสุตา คล้ายคล่องจิตร กล่าวว่า ในกระบวนการเรียนการสอนแบบซิปปานี้ครูผู้สอนจะต้องมีการเตรียมการเรียนการสอน มีการเขียนแผนการสอนด้วย มีสื่อการสอน จะใช้เวลาที่คาบในการสอนจะสอนอย่างไรเป็นต้น

๒.๔ วิธีการสอน

รูปแบบการเรียนการสอนของวิลเลียมส์ยุทธวิธีการสอนเมื่อใช้คิดและรู้สึก (Frank E. Williams : Teaching Strategies for thinking Thining and feeling) วิลเลียมส์มีหลักการเกี่ยวกับลักษณะของการเรียนที่มีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

- ๑) การเรียนรู้จะเกิดได้ดีเด็กซึ่งเป็นผู้เรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมผลิตหรือกระทำด้วย และการเรียนนั้นมีพื้นฐานจากความสามารถและสไตล์ในการเรียนที่แตกต่างกันของผู้เรียน
- ๒) การคิดและการรู้สึกเกิดขึ้นด้วยกันมิได้แยกจากกัน ทุกครั้งที่บุคคลคิดเรื่องใดโดยกำหนดยุทธวิธีการสอน ดังต่อไปนี้

๒ .๔.๑ ยุทธวิธีในการสอนของวิลเลียมส์

- ๑) การใช้สิ่งที่ตรงข้าม (Paradox) ยุทธวิธีนี้ต้องการให้ผู้เรียนมีความไวต่อการสังเกตความแตกต่างระหว่างความเป็นจริงความเชื่อต่างๆ ไป เพราะการศึกษาสิ่งตรงกันข้าม หรือ(Paradox) นี้เป็นสถานการณ์จริงที่ดูเหมือนไม่จริง เช่นในวิชาสังคมศึกษา การเดินเรือไปทางทวีปตะวันออก แต่เดินทางไปทางตะวันออก
- ๒) การใช้การเปรียบเทียบ (Analogies) การเปรียบเทียบแบบนี้จะเปรียบเทียบส่วนที่เหมือนส่วนที่มีความแตกต่างกัน เช่นในวิชาสังคมศึกษาให้นักเรียนเปรียบเทียบแพขนและคานยิมในสมัยวัยรุ่นของพ่อแม่กับแพขนและคานยิมของวัยรุ่นในปัจจุบัน โดยศึกษามีส่วนใดที่เหมือนและเหตุผล

□□ สุนทร สันธพานนท์, สรุยอดวิธีการสอน สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นำไปสู่วิธีการจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่, หน้า ๑๑๖.

๓) ให้อตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลง (Change) ให้เด็กเห็นถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงของโลก เช่น การอภิปรายกับนักเรียนถึงวิธีการรักษาสภาพของสิ่งของสัตว์เช่นการแช่ปลาในตู้เย็น การถนอมอาหาร ให้นักเรียนช่วยกันคิดว่าทำไมจึงต้องการรักษาถนอม

๔) ให้อตัวอย่างของนิสัยความเคยชิน (Habit) ยุทธวิธีนี้ต้องการช่วยให้เด็กหลีกเลี่ยงจากการคิดที่เป็นไปตามความเคยชิน เช่นอภิปรายกับเด็กถึงความเคยชินกับจำนวนเลขหลักสิบให้ลองคิดในหลักอื่น หรือการคิดสิ่งปฏิบัติที่เคยชินและจะมีวิธีการเปลี่ยนนิสัยหรือการปฏิบัติที่เคยชินอย่างไร

๕) สอนมิใช่เพื่อปรับตัว (Adjust) สอนเพื่อให้พัฒนา เช่น สอนให้ในแง่บวกถึงความผิดความล้มเหลว การเรียนรู้จากความผิด และการที่จะปรับปรุงสถานการณ์แทนที่จะปรับตนให้เข้ากับสถานการณ์เช่น หลังจากการศึกษาเรื่องระบบการปกครองท้องถิ่น ครูพานักเรียนไปสำนักงานเทศบาลในเมือง สังเกตการณ์ทำงานและสัมภาษณ์จากเจ้าหน้าที่หลังจากนั้นครูให้นักเรียนคิด โครงสร้างระบบการปกครองท้องถิ่นในอุดมคติและคุณสมบัติคุณลักษณะต่างๆ และให้นักเรียนช่วยกันคิดว่าจะทำให้เกิดลักษณะและคุณสมบัติเหล่านั้นได้อย่างไร หรือหลังจากการศึกษาปัญหาการขาดแคลนกระดาษ ให้นักเรียนคิดหาวิธีการที่จะหาสิ่งอื่นมาใช้แทนกระดาษ

๖) พัฒนาทักษะในการฟังอย่างสร้างสรรค์ (Creative Reading) ยุทธวิธีนี้ฝึกให้เด็กสร้างสรรค์ความคิดอ่าน “มิใช่อ่านเพื่อทราบว่าจะพูดว่าอะไรแต่เพื่อให้ทราบว่ามันพาเราไปที่ไหน ” เช่น ครูให้นักเรียนอ่านแล้วเก็บคำถามต่างๆ ที่นักเรียนไว้ทำรายการไว้หรือรายการโทรทัศน์อ่านหนังสือ และทำรายการสำนวนต่างๆ □□

๒ .๔.๒ ประเภทของวิธีสอน

วิธีสอนมีหลายวิธีแต่ละวิธีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไป แต่เมื่อได้พิจารณาด้านบทบาทของผู้สอนและผู้เรียนแล้ว สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) วิธีสอนแบบครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher-centered Method) เป็นวิธีสอนที่ครูเป็นผู้จัดและดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่เช่น เป็นผู้วางแผนดำเนินการ และปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ นักเรียนมีบทบาทน้อยในการร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนจึงมีลักษณะเป็นการสื่อสารทางเดียว โดยมีผู้สอนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนตัวอย่างของวิธีสอนแบบนี้ เช่นวิธีสอนแบบบรรยาย แบบสาธิต แบบใช้คำถาม แบบใช้หนังสือเรียน เป็นต้น

๒) วิธีสอนแบบนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered Method) เป็นวิธีสอนที่นักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรม ดำเนินการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นผู้ประสานงานให้ข้อเสนอแนะ ส่งเสริมให้กำลังใจ และช่วยเหลือเมื่อมีปัญหา วิธีสอนแบบนี้ช่วยให้นักเรียนได้เกิดการ

□□ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้

เรียนรู้ด้วยตนเอง เพราะเป็นการเรียนจากการกระทำ (Learning by doing) และเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของผู้เรียน ตัวอย่างเช่น วิธีสอนแบบแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม แบบบทบาทสมมติแบบวิทยาศาสตร์แบบทดลอง เป็นต้น ^{□□}

๒ .๔.๓ วิธีการสอนแนวพุทธวิธี

ในทางพระพุทธศาสนา ชีวิตของมนุษย์เราต้องเผชิญการกับความทุกข์คือปัญหาต่างๆและแนวทางแก้ปัญหา คือ การรู้จักการพัฒนาปัญญาเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ดังนั้นในการศึกษาจึงต้องมีการฝึกอบรมให้มีปัญญา เมื่อปัญญารู้ตามเป็นจริงแล้ว ก็จะสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ซึ่ง พระเทพเวทีได้สรุปเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการสอนไปสู่วิธีการแก้ปัญหาไว้ดังนี้

- ๑) ปัญญา เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นภายในตัวของผู้เรียน
- ๒) ผู้สอนทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ช่วยชี้แนะทางการเรียน
- ๓) วิธีการสอนอุปมาและวิธีต่างๆ เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องผ่อนแรงการเรียนการสอน
- ๔) อิสระภาพในทางความคิด เป็นอุปกรณ์ที่สำคัญในการสร้างปัญญา ^{□i}

แนวการสอนพุทธวิธี

๑) วิธีสอนแบบอุปมา อุปไมย

วิธีการสอนแบบอุปมา อุปไมย หมายถึง วิธีสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับคน สัตว์หรือสิ่งของเพื่อให้นักเรียนเข้าใจและมองเห็นภาพ เกิดมโนทัศน์ง่าย ชัดเจนมากขึ้นวิธีการบรรยายอธิบายเนื้อหาเป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยาก เปรียบเทียบกับสิ่งที่นักเรียนจะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ในการเปรียบเทียบอุปมา อุปไมย จะต้องเลือกตัวอย่างสิ่งของที่น่ามาเปรียบเทียบกับอุปมา อุปไมย ที่ชัดเจนและตรงกับเนื้อหา ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนเรื่องนั้น ๆ มากที่สุด ^{□i}

ผู้วิจัยสรุปว่า คือการสอนแบบอุปมาอุปไมยเป็นการสอนที่มีข้อคิดที่หลายหลายเพื่อนำไปใช้กับประโยชน์กับตนเอง และรู้จักการวิเคราะห์ในการเปรียบเทียบหาสิ่งต่างที่อยู่ใกล้ตัวเราเพื่อเป็นการหาคำตอบที่ถูกต้อง

๒) วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา

^{□□} เวนานิตย์ ใจมั่น, พระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาผู้เรียน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘) หน้า ๓๕.

^{□i} พระเทพเวที, วรรณ สุทธิจิตฺต, พุทธวิธีการสอน, (นครปฐม: ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ, ๒๕๔๐), หน้า ๓๗.

^{□i} สุคนธ์สินธพานนท์, สุธยอตวิธีการสอน สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นำไปสู่สู่บทการจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่, หน้า ๑๙๒.

วิธีการสอนแบบปุจฉาวิสัชนา หมายถึง วิธีสอนที่ใช้การถาม-ตอบ ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ หรือนักเรียนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบเพราะในการถาม-ตอบนี้ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันตอบเป็นวิธีทำให้นักเรียนเกิดปัญญาขึ้นในตนเอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น □□

๒ .๔.๓.๓ วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา

วิธีการสอนแบบธรรมสากัจฉา ในมงคลสูตร มงคลข้อที่ ๓๐ มีกล่าวว่า กาเลน ธมมสากัจฉา □□ แปลว่า การสนทนาธรรมตามกาลอันควรเป็นมงคลอย่างยิ่ง คำว่า ธรรมสากัจฉา หมายถึง การสนทนาธรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การอภิปรายปัญหา การแสวงหาเหตุผล คิดค้น คัดค้าน หรือคล้อยตามการปุจฉาวิสัชนา การโต้ว่าทิวาการ การซักถามและการแก้ปัญหา จึงได้อธิบายดังต่อไปนี้

การสอนแบบธรรมสากัจฉา หมายถึง วิธีสอนที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติศีล หรือการขาดหลักธรรม ให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรมโดยมีลักษณะการสนทนา ของการอภิปรายตามหัวข้อธรรมในหมู่นักเรียน จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ ซักถามกันระหว่างนักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับครูผู้สอน โดยนักเรียนเป็นฝ่ายถาม หรือเป็นฝ่ายตอบสลับกัน หรือนักเรียนและครูผู้สอนผลัดกันถาม -ตอบ จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ ตั้งตัวแทนขึ้นซักถามกันระหว่างนักเรียนสองฝ่ายจน

สรุปหลักธรรมได้วิธีสอนแบบนี้เหมาะกับนักเรียนที่มีพื้นความรู้ในเนื้อหาพอสมควรและต้องการที่จะหาความกระจ่างในเนื้อหาเพิ่มขึ้น วิธีการนี้ใช้ได้กับนักเรียนจำนวนน้อย และมีความสามารถในการใช้ภาษา การซักถาม ได้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปราย อธิบายได้ดีพอสมควร □□

ผู้วิจัยสรุปว่า วิธีการสอนแบบธรรมสากัจฉา เป็นการสอนให้รู้จักการสนทนาในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และเป็นการแสวงหาคำตอบที่เป็นปัญหาหรือเป็นแนวคิด จากนั้นเป็นการสรุปแลกเปลี่ยนคำถามคำตอบและจึงทำให้เกิดความรู้ใหม่

๔) วิธีสอนแบบอริยสัจ ๔

□□ ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีสอนของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕.

□□ ชุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๓๑๗/๓๗๖.

□□ แรมสมร อยู่สุภาพร, **เทคนิคและวิธีการสอนในระดับประถมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐.

วิธีการสอนแบบอริยสัจ ๔ หมายถึง มีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑) ขั้นกำหนดปัญหา หรือขั้นทุกข์ครูช่วยนักเรียนให้พิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตัวเอง ความรอบคอบ พยายามกำหนดขอบเขตของปัญหา และนักเรียนจะต้องคิดแก้ไขให้ได้

๒) ขั้นตั้งสมมติฐาน หรือขั้นสมุทัยครูช่วยนักเรียนให้ได้พิจารณาตัวเองว่าสาเหตุการปัญหาที่ยกขึ้นมากล่าวในขั้นที่ ๑ นั้นมีอะไรบ้าง ครูช่วยนักเรียนให้เกิดความเข้าใจว่า ในการแก้ปัญหาใดๆ นั้นจะต้องกำจัดหรือดับที่ต้นตอ หรือแก้ปัญหานั้น และครูช่วยนักเรียนให้คิดว่าการแก้ที่สาเหตุนั้น อาจจะกระทำอะไรได้บ้าง คือให้กำหนดสิ่งที่กระทำเป็นข้อ ๆ ไป

๓) ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล หรือขั้นนิโรธขั้นทำให้แจ้ง ครูต้องสอนให้นักเรียนได้กระทำหรือทำการทดลองด้วยตนเองตามหัวข้อต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ในขั้นที่ ๒ ข้อ ค. และเมื่อทดลองได้ผลประการใด ต้องบันทึกผลการทดลองแต่ละอย่าง หรือที่เรียกว่าข้อมูลไว้เพื่อพิจารณาในขั้นต่อไป

๔) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล หรือขั้นมรรค ได้แก่

(๑) จากการทดลองกระทำด้วยตนเองหลายๆ อย่างนั้น ย่อมจะได้ผลออกมาให้เห็นชัด ผลบางประการชี้ให้เห็นว่า แก้ปัญหาได้บ้าง แต่ไม่ค่อยชัดเจนนัก ผลที่ถูกต้องชี้ให้เห็นว่าแก้ปัญหานั้นได้แน่นอนแล้ว และได้บรรลุจุดหมายแล้ว ได้แนวทางหรือข้อปฏิบัติที่เราต้องการแล้วเหล่านี้หมายความว่า จะต้องวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้นับทุกไว้ในขั้นที่ ๓ ข้อ ข. นั้นจนแจ่มแจ้งว่าทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหานั้นที่กำหนดในขั้นที่ ๑ ได้สำเร็จ

(๒) จากการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ จะทำให้เห็นว่าสิ่งใดแก้ปัญหานั้นได้จริงต่อไปก็สรุปการกระทำที่ได้ผลนั้นไว้เป็นข้อ ๆ หรือเป็นระบบ หรือเป็นแนวทางปฏิบัติและให้ลงมือกระทำหรือปฏิบัติอย่างเต็มที่ตามแนวทางนั้นโดยทั่วกัน □□

ผู้วิจัยสรุปว่า วิธีการสอนแบบอริยสัจ คล้ายคลึงกับวิธีการสอนแบบวิทยาศาสตร์อย่างที่สุด ขั้นตอนต่างๆ คือ

๑ . ทุกข์(ขั้นปัญหา) การพิจารณาเพื่อกำหนดปัญหาได้ถูกต้อง

๒ . สมุทัย คือการรู้ที่ของปัญหา และหาวิธีแก้ไขปัญหา

๓. นิโรธ การดับทุกข์คือการทดลองและการบันทึกผล หรือการเก็บข้อมูล

๔. มรรค คือการหาเหตุผลและการแก้ปัญหา

๕) วิธีการสอนแบบไตรสิกขา □□

□□ ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๔/๒๗๘.

□□ ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๒.

วิธีสอนแบบไตรสิกขา ความหมาย การสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติสิ่งที่เรียนจริงๆ แล้วพิจารณาผลการปฏิบัตินั้นให้เห็นประโยชน์คุณโทษตามความเป็นจริงด้วยตนเอง แล้วนำความรู้ที่ได้นั้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติอย่างจริงจัง วิธีการสอนแบบไตรสิกขา คือ วิธีการสอนประกอบด้วย ขั้นตอนการศึกษา ๓ ขั้น ดังนี้

๑) ขั้นศีล (ศีลสิกขา) คือ การควบคุมให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย ทั้งทางกายและวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติพร้อมที่จะเรียน

๒) ขั้นสมาธิ (จิตตสิกขา) คือ การฝึกสมาธิขั้นต้นในการควบคุมสติให้นักเรียนรวมจิตใจความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว นักเรียนตัดสิ่งรบกวนอื่นๆ ออกจากความคิดและจิตใจ

๓) ขั้นปัญญา (ปัญญาสิกขา) คือ ขั้นนักเรียนใช้สมาธิความมีจิตใจแน่วแน่ทำความเข้าใจในปัญหา การหาเหตุของปัญหาเพื่อการแก้ไข พิจารณาผลที่เกิดขึ้นจนเกิดความรู้แจ้งเข้าใจและแก้ปัญหาได้เกิดการเรียนรู้เกิดปัญญาญาณขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามความเป็นจริง □□

ผู้วิจัยสรุปว่า การสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติสิ่งที่เรียนจริงๆ แล้วพิจารณาผลการปฏิบัตินั้นให้เห็นประโยชน์คุณโทษตามความเป็นจริงด้วยตนเองแล้วนำความรู้ที่ได้นั้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติอย่างจริงจังครูให้หลักการพิจารณา และกระตุ้นให้นักเรียนค้นพบความรู้จากการปฏิบัติตามหลักธรรมด้วยตนเองครูคอยชี้จุดสำคัญที่ผู้เรียนพึงพิจารณาและให้กำลังใจเน้นให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติโดยสำรวม กาย, วาจา และการฝึกจิตให้ตั้งมั่นจนมีระเบียบทางความคิดความสามารถ คิดเป็นเหตุเป็นผล เป็นต้น

๖) วิธีสอนแบบเบญจขันธ์

วิธีสอนแบบเบญจขันธ์หมายถึง ใช้หลักการยึดมั่น ถือนั่นในขันธ์๕ อันได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งมี๕ ขั้นตอนคือ

๑) ขั้นกำหนดและเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป) โดยครูกำหนดสิ่งเร้าเป็นสิ่งที่สัมผัสรับรู้แล้วเกิดอารมณ์ความรู้สึก เป็นสถานการณ์หลาย ๆ สถานการณ์

๒) ขั้นรับรู้(ขั้นเวทนา) ครูควบคุมการสัมผัสให้นักเรียนได้สัมผัสโดยอายตนะทั้ง ๖ ให้ถูกช่องทางรับรู้อย่างแท้จริง และใช้คำถามการเรียนการสอนทางรับรู้

๓) ขั้นวิเคราะห์เหตุผลและสังเคราะห์ความรู้สึก (ขั้นสัญญา) ครูตั้งคำถามเพื่อให้นักเรียนคิดแยกแยะ ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร ผลเป็นอย่างไร ใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนสรุปความรู้สึกขั้นต้นที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ

๔) ขั้นตัดสินความดีงาม (ขั้นสังขาร) เป็นขั้นที่นักเรียนวิจารณ์ความผิด ความถูก ความดีงาม ความชั่วร้าย ความเหมาะสม ควรประพฤติและไม่ควรประพฤติ

๕) ขั้นก่อเกิดอุปนิสัยหรือคุณธรรมฝังใจ (ขั้นวิญญูญาณ) เป็นขั้นใช้คำถามเพื่อโน้มนำ ความดีหรือความรู้สึกล้นชอบธรรมเข้ามาไว้ในใจของตน เป็นคำถามให้นักเรียนตอบโดยคำนึงถึงตัวเองเป็นที่ตั้ง □□

๒ .๔.๔ ลักษณะของวิธีสอนแบบต่าง ๆ

หลักสูตรฉบับปัจจุบัน เน้นให้ผู้เสนอจัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีสอนที่หลากหลายอย่างเป็นกระบวนการ เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดทักษะวิธีการหาความรู้สามารถนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตจริง ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิควิธีการสอนแบบต่างๆ และสามารถใช่วิธีการสอนเหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง ในบทนี้จะกล่าวถึงความหมาย ความมุ่งหมาย ขั้นตอนการสอน ข้อดีและข้อจำกัดของวิธีการสอนแบบต่างๆ ตลอดจนข้อควรคำนึงถึงในการนำไปใช้และสามารถใช้วิธีการสอนเหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง

ผู้วิจัยสรุป ลักษณะวิธีการสอนผู้สอนสามารถเลือกใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีหลายวิธีสอนแต่ละแบบมีความหมาย ความมุ่งหมาย ขั้นตอนการสอน ข้อดีและข้อจำกัด และวิธีการนำไปใช้แตกต่างกัน ในที่นี้จะเสนอวิธีสอนแบบต่างๆ ดังนี้

๑) วิธีสอนแบบแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม

วิธีสอนแบบแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม หมายถึง วิธีสอนที่ผู้สอนมอบหมายให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ช่วยกันค้นคว้าหรือทำกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ เพื่อช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจในบทเรียนยิ่งขึ้น ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีเพราะได้ลงมือปฏิบัติงานด้วยตนเอง **ความมุ่งหมาย** เพื่อฝึกทักษะการค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งวิทยาการต่างและเพื่อฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่นจนเกิดทักษะกระบวนการกลุ่มสามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตได้เป็น คุณลักษณะนิสัยของผู้เรียน เช่น ความรับผิดชอบในการทำงาน ความมีระเบียบวินัย ความตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์ความมีน้ำใจ ในการพูด การคิด การเขียนรายงาน การวิเคราะห์การสรุปสิ่งที่สำคัญ มากนั้นจะต้องฝึกความกล้าในการแสดงออก

ขั้นตอนการสอนแบบแบ่งกลุ่มทำกิจกรรมมี ๒ ขั้นตอน ดังนี้

๑) ขั้นเตรียม เป็นขั้นที่ผู้สอนจัดเตรียมแผนการสอนโดยเตรียมหัวข้องานที่จะมอบหมายให้ทำเป็นกลุ่ม กำหนดจุดมุ่งหมาย เวลา วิธีการ ตลอดจนเตรียมสื่อการสอน และเอกสารที่ต้องใช้ในการสอน

๒) ขั้นดำเนินการสอน ประกอบด้วย

(๑) ชี้นำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นจูงความสนใจของผู้เรียนเข้าสู่บทเรียน ให้ผู้เรียนเกิดความพร้อมที่จะเรียนรู้ อาจใช้วิธีทบทวนความรู้เดิม สนทนา ซักถาม อภิปรายนำเรื่อง ฯลฯ นอกจากนี้ ผู้สอนควรได้แจ้งจุดประสงค์การสอน แจ้งขั้นตอนการทำกิจกรรม กำหนดเวลา และข้อตกลงอื่น ๆ ให้ผู้เรียนเข้าใจตรงกันก่อนเข้ากลุ่มทำกิจกรรม

(๒) ขั้นสอน มีลำดับขั้น นั้นแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มตามจำนวนที่เหมาะสมให้ใช้วิธีการแบ่งกลุ่มที่น่าสนใจ ในแต่ละกลุ่มเลือกประธาน เลขานุการ แจกเอกสาร บัตรคำถาม หรือสื่อการเรียนเพื่อเป็นการทำกิจกรรมกลุ่มที่ได้รับมอบหมายภายในเวลาที่กำหนดให้แต่ละกลุ่มรายงานผลงานของกลุ่มตามที่ผู้สอนกำหนด

(๓) ขั้นสรุป ผู้เรียนอภิปรายร่วมกันเพื่อสรุปความสำคัญจากการรายงานของแต่ละกลุ่มและผู้สอนให้ข้อเสนอแนะพร้อมแนวคิดในการประยุกต์ใช้เมื่ออภิปรายสนทนาและซักถามผู้เรียนถึงประเด็นปัญหาสำคัญเพื่อเป็นการวัดผล ก็มีการประเมินผล เป็นขั้นที่ผู้สอนประเมินผลการทำงานของกลุ่มของผู้เรียน

ผู้วิจัยสรุปว่า วิธีสอนแบบแบ่งกลุ่มกิจกรรม เป็นงานวิธีสอนที่ครูมอบหมายให้นักเรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มร่วมมือกันศึกษาค้นคว้าหาวิธีการแก้ปัญหาหรือปฏิบัติกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัด หรือความสนใจ เป็นการฝึกให้นักเรียนทำงานร่วมกันตามวิถีแห่งประชาธิปไตย ฝึกทักษะในการแก้ปัญหา การศึกษาค้นคว้าและแสวงหาความรู้ด้วยตนเองโดยปฏิบัติงานทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม และมีประสบการณ์ตรงในการทำงานเพื่อให้นักเรียนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการทำงาน นั่นคือส่งเสริมการทำงานเป็นทีมสร้างวัฒนธรรมในการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบและมีระเบียบวินัย รู้จักทำหน้าที่

๒) วิธีสอนแบบแก้ปัญหา

วิธีสอนแบบแก้ปัญหาเป็นวิธีสอนที่ให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่มีขั้นตอน มีเหตุผล มีการรวบรวมข้อมูล มีการทดลองวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล ดังนั้น จึงอาจเรียกวินัยวิธีสอนแบบนี้ว่า วิธีสอนแบบวิทยาศาสตร์

ความมุ่งหมาย การฝึกทักษะการสังเกต การเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ตีความสรุปความเชื่อมั่นในตัวเอง การคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผล ฝึกทักษะการคิดแก้ปัญหา และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีความคิดอิสระ และการทำงานร่วมกับเพื่อน

ขั้นตอนการสอนแบบแก้ปัญหา มี ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนการสอน

๑) ขั้นเตรียม ผู้สอนศึกษาแผนการสอน เนื้อหา และจุดประสงค์การสอนอย่างละเอียดและ ผู้สอนวางแผนกำหนดกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติเป็นขั้นตอนตามลำดับ

๒) ขั้นดำเนินการสอน

(๑) ขั้นกำหนดขอบเขตของปัญหา เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนมองเห็นปัญหาและกำหนดขอบเขตของปัญหา ผู้สอนอาจใช้วิธีเล่าเรื่อง สร้างสถานการณ์จำลอง อภิปราย ศึกษากรณีเฉพาะราย ฯลฯ เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นปัญหานั้น ถ้ามีหลายปัญหา อาจแยกเป็นข้อๆ ได้ ดังนั้น บทบาทของผู้สอนในขั้นนี้คือ นำทางให้ผู้เรียนเห็นปัญหา จัดสิ่งแวดล้อมให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหา ช่วยตั้งจุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหาให้ทุกคนเข้าใจได้ตรงกัน

(๒) ขั้นตั้งสมมุติฐาน เป็นขั้นวางแผนทางที่จะหาคำตอบของปัญหา โดยให้ผู้เรียนตั้งสมมุติฐานว่า ปัญหานั้นน่าจะมีสาเหตุมาจากอะไร หรือวิธีการแก้ปัญหานั้นน่าจะแก้ไข ได้โดยวิธีใดบ้าง บทบาทของผู้สอนในขั้นนี้คือ ช่วยผู้เรียนวางแผนจะแก้ปัญหานั้นได้โดยวิธีใดบ้าง แบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มรับผิดชอบงานตามความสามารถและความสนใจ

(๓) ขั้นรวบรวมข้อมูล เป็นขั้นที่ผู้เรียนศึกษาความรู้จากแหล่งต่างๆ เพื่อเป็นข้อมูลใช้ในการแก้ปัญหา โดยอาจค้นคว้าจากตำรา เอกสารต่างๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ฯลฯ แล้วจดบันทึกข้อมูลไว้ บทบาทของผู้สอนในขั้นนี้คือ แนะนำแหล่งความรู้เพื่อค้นคว้าหาข้อมูล ติดต่อบุคคลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญล่วงหน้าเพื่อให้สัมภาษณ์กับผู้เรียน

(๔) ขั้นทดลองและวิเคราะห์ข้อมูล เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำข้อมูลมาพิจารณาโดยเริ่มจากการทดลองปฏิบัติ และนำผลจากการทดลองมาวิเคราะห์ว่าวิธีใดใช้ได้ผลในการแก้ปัญหาอาจใช้ได้หลายวิธีแตกต่างกันไป บทบาทของผู้สอนในขั้นนี้คือ สังเกตการทดลองหรือวิธีการแก้ปัญหาของผู้เรียน และให้คำแนะนำเมื่อจำเป็นอำนวยความสะดวกด้านวัสดุอุปกรณ์และสิ่งจำเป็นต่างๆ ที่ผู้เรียนต้องการใช้ในการทดลองและการวิเคราะห์ข้อมูล

(๕) ขั้นประเมินและสรุปผล เป็นขั้นสุดท้ายของลำดับขั้นสอน เมื่อผู้เรียนได้ทำการทดลองและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้แล้ว ผู้สอนอภิปรายซักถามผู้เรียนช่วยเสริมและสรุปประเด็นที่สำคัญของการเรียนการสอนครั้งนี้

๓) ขั้นประเมินผล ผู้สอนประเมินผลการทำงานของผู้เรียน แล้วแจ้งให้ผู้เรียนทราบข้อดีและข้อบกพร่องเพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป □□

ผู้วิจัยสรุปว่า เป็นผู้ริเริ่มจุดประกายความคิดในการนำหลักพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอน ซึ่งกระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ เป็นรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ประยุกต์หลักธรรมอริยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค โดยใช้ควบคู่กับแนวทางปฏิบัติเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน และหาทางแก้ปัญหาทางดับทุกข์เป็นต้น

๒.๕ การประเมินผลการสอน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๕๒ ได้กำหนดให้ กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมให้มีระบบ กระบวนการผลิต การพัฒนาครูคณาจารย์และบุคคลทางการศึกษาให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพครูชั้นสูง ดังนั้นประประเมินการสอนของคณาจารย์ที่เชื่อถือได้อันเป็นการตรวจสอบคุณภาพงานของคณาจารย์ทำทราบข้อมูล ป้อนกลับ Feedack data สำหรับการพิจารณาตัดสินคุณค่าหรือหาทางเลือกรวมทั้งปรับปรุงและการพัฒนาคุณภาพการสอนให้มีประสิทธิภาพขึ้น

๒.๕.๑ ความหมาย

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่าการประเมิน Evaluation หมายถึง การพิจารณาและวัดคุณค่าของกิจกรรมใดๆ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เช่น การประเมินการสัมมนา ประเมินผลการปฏิบัติในรอบปีของบริษัท ส่วนด้าน การศึกษา หมายถึง การวัดคุณค่า หรือการวัดผลความก้าวหน้าทางการศึกษา เช่นการสอบไล่เป็นวิธีการประเมินผลการศึกษาวิธีหนึ่ง ^{□i}

สมหวัง พริยานุวัฒน์ ^{□r} ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า การประเมิน หมายถึงการตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเป็นกระบวนการที่ให้ได้มาซึ่งสารสนเทศ สำหรับตัดสินคุณโปรแกรมการศึกษา ผลิตผล กระบวนการ จุดมุ่งหมายของโครงการหรือโปรแกรมหรือการเลือกต่างๆที่ ออกแบบเพื่อนำไปปฏิบัติให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ ได้กล่าวว่า การประเมินผล คือ กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณค่าของวัตถุคน สิ่งของ หรือการดำเนินงานกิจกรรมว่าบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด มีดีหรือเลวเพียงใด ^{□□}

๒ .๕.๒ การวัดผลประเมินผล

^{□i} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิชเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖๔.

^{□r} สมหวัง พริยานุวัฒน์, วิทยาการสอน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช, ๒๕๔๐), หน้า, ๑๔๕.

^{□□} ใจทิพย์เชื้อรัตนพงษ์, การพัฒนาหลักสูตร หลักการและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สายส่งสุขภาพใจ, ๒๕๓๙), หน้า ๙๔.

การวัดและประเมินผลตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔^{๑๑} จะวัดและประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง โดยยึดธรรมชาติของวิชาและชีวิตจริงของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจะเน้นการวัด และประเมินผลที่สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา คือนอกจากวัดองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์แล้วยังอาจใช้กระบวนการวัดตามระบบ ศิล - สมาธิ- ปัญญา^{๑๒} เพื่อให้ครอบคลุมและดูด้านที่ฝึกปฏิบัติคือศีล พฤติกรรมดีงามทั้ง กาย วาจา และ อินทรีย์ทั้ง ๖ เคยชิน คล่องแคล่ว อยู่ตัว เป็นวินัยเข้าสู่ชีวิตโดยการสังเกต การบันทึกสมาธิจิตใจมี คุณธรรม มีประสิทธิภาพ และมีความสุข โดยสังเกต การสัมภาษณ์การตรวจสอบตนเองปัญญา ความรู้ความคิด เข้าใจการมองเห็นความเป็นจริงเท่านั้น ทั้งระบบความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผล เชื่อมโยงประยุกต์เข้าสู่วิถีชีวิตใหม่โดยการสังเกต การสัมภาษณ์การตรวจสอบตนเอง หรือถ้าจะให้ ชัดเจนขึ้น ควรประเมินตามสภาพความเป็นจริงเพื่อดูการพัฒนามุขีภาวะทางธรรมจริยา ตามหลัก อริยวัฑฒิ^{๑๓} คือ

- ๑) ศรัทธา วัดว่ามีความเชื่อที่ไม่งมงาย มีเหตุผลประกอบด้วยปัญญา ซึ่งไม่เบียดเบียนชีวิต และสังคม โดยการสังเกต กระสะท้อนความคิด การตรวจสอบตนเอง
- ๒) ศีล วัดว่ามีความพฤติกรรมและวิถีชีวิต ไม่เบียดเบียน แต่เกื้อกูล มีวินัย เอื้อต่อวัฒนธรรม โดยสังเกต การตรวจสอบตนเอง การบันทึกพฤติกรรม
- ๓) สุตะ วัดว่ามีความรู้เกี่ยวกับสารข่าว ข้อมูล ท้นต่อเหตุการณ์สถานการณ์และมีความรู้ เหมาะสมแก่การดำเนินชีวิต กิจการของตนเองโดยการสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์
- ๔) จาคะ วัดว่ามีจิตใจกว้างขวาง ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว รู้จัดเสียสละ บำเพ็ญประโยชน์ โดย การสังเกต การสัมภาษณ์และการบันทึก

^{๑๑} คุรุรายละเอียดใน กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่ม สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, หน้า ๒๐๙.

^{๑๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๐๓/๑๑๓.

^{๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๔/๔๓๘.

๕) ปัญญา วัตตาคิด เข้าใจ ทำการต่าง ด้วยปัญญา รู้จักแยกแยะชั่วดีคุณโทษประโยชน์มิใช่ประโยชน์มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หยั่งถึงปัจจัย และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลายโดยการสอบถาม การสัมภาษณ์ความตรวจสอบ □□

ผู้วิจัยสรุปว่า หลักอริยวัฑฒิ ๕ เป็นคนที่มีความเชื่อ ความมั่นใจ ให้หลักแห่งความจริงอย่างดีงามอันมีเหตุผลความประพฤติดีมีวินัย เลี้ยงชีพสุจริตการเล่าเรียนระดับฟังศึกษาหาความรู้การเผื่อแผ่เสียสละ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจช่วยเหลือ ในกว้าง พร้อมที่จะรับฟังและร่วมมือ ไม่คับแคบเอาแต่ตัวความรอบรู้ รู้คิด รู้พิจารณา เข้าใจเหตุผล รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง และเป็นแบบอย่างที่ดีในทางสังคมยอมรับและน่ายกย่อง

๒.๕.๓ หลักการที่สำคัญของการวัดผลและการประเมินผล

- ๑) เป็นการประเมินในสถานการณ์ที่ปฏิบัติจริง หรือที่เกี่ยวข้องในชีวิตจริงผสมผสานไปกับการเรียนการสอน โดยสอดคล้องกับเป้าหมาย ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
- ๒) เป็นการประเมินที่ครอบคลุมการแสดงออก การกระทำ กิจกรรม และกระบวนการทำงาน ผลงาน ผลการกระทำรวมถึงแฟ้มสะสมผลงานของผู้เรียน
- ๓) เน้นการประเมินความคิดริเริ่มสร้างสรรค์การคิดเห็น การใช้เหตุกระบวนการคิดการแก้ปัญหา การประยุกต์ใช้และการปรับปรุงพัฒนา
- ๔) เน้นการประเมินพัฒนา ค้นหาสิ่งที่ติงามของผู้เรียน เป็นการประเมินเชิงบวกไม่ใช่การประเมินเพื่อจับผิดหรือค้นหาข้อบกพร่อง และมีการนำข้อมูลจากการประเมินไปใช้เพื่อปรับปรุง และการพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน
- ๕) เป็นการประเมินที่ต่อเนื่อง โดยใช้วิธีการที่หลากหลายและเหมาะสม
- ๖) เป็นการประเมินเชิงคุณภาพ โดยการเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด โดยจำแนกองค์ประกอบของสิ่งที่ประเมิน และอธิบายระดับคุณภาพของผลงาน การปฏิบัติ
- ๗) เป็นการประเมินที่เกี่ยวข้องหลายด้านมีส่วนร่วมในการประเมิน ได้แก่ผู้สอน ผู้เรียนเพื่อนนักเรียน และผู้ปกครอง

๒ .๕.๔ ขั้นตอนการดำเนินงานการวัดและการประเมินผล

- ๑) กำหนดผู้ประเมิน ได้แก่ผู้สอน ผู้เรียน เพื่อนนักเรียน และผู้ปกครอง
- ๒) กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ในการประเมิน

□□

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), “พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์”, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ พ.ศ.

๒๕๔๖. สืบค้นข้อมูล ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔ http://www.84000.org/tipitaka/dic/v_seek.php?text= อริยวัฑฒิ๕

- ๓) กำหนดขอบเขต องค์ประกอบของสิ่งที่จะประเมิน พร้อมทั้งระบุเกณฑ์การประเมิน
- ๔) เลือควิธีการ และสิ่งที่จะประเมินให้เหมาะสมสอดคล้องกับกิจกรรม และงาน
- ๕) กำหนดเวลา และสถานที่ที่จะประเมิน
- ๖) การรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และการสรุปผลของการประเมิน และนำผลของการประเมินนำไปใช้พัฒนาผู้เรียน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ □□

๒ .๕.๕ หลักการวัดและประเมินการเรียนรู้

ในการวัดและประเมินการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ ผู้ประเมินควรเริ่มต้นวางแผนดำเนินการ กิจกรรม ด้วยการตอบคำถามหลัก ๔ คำถาม ดังนี้

๑ . วัดและประเมินไปทำไม ผู้ประเมินจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่า ข้อมูลหรือสารสนเทศนั้น วัดและประเมินเพื่อประโยชน์อะไร สามารถตอบคำถามประโยชน์ของการประเมินตามประเภทของการประเมิน ดังนี้

(๑) การวัดและประเมินก่อนเรียน เพื่อจัดวางตำแหน่งผู้เรียนหรือประเมินความรอบรู้ของผู้เรียนก่อนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อประโยชน์ต่อการตัดสินใจในการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความสอดคล้องเหมาะสม

(๒) การวัดและประเมินระหว่างเรียน เพื่อตรวจสอบความรู้ความสามารถของผู้เรียน ขณะที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อประโยชน์ในการติดตามดูความก้าวหน้า หรือพัฒนาการเรียนรู้อย่างรวมทั้งข้อบกพร่องในการเรียนของผู้เรียน

(๓) การวัดและประเมินหลังเรียนเพื่อสรุปผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเรียนของผู้เรียน

๒) วัดและประเมินอะไร ผู้ประเมินจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่า จะต้องการวัดและประเมินคุณลักษณะใดจากผู้เรียน ต้องการข้อมูลด้านใดเป็นสำคัญ ซึ่งผู้ประเมินควรคำนึงถึงประเภทของการเรียนรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน เช่น

(๑) การเรียนรู้ทางด้านสติปัญญา เกี่ยวกับความรู้ความจำและการแก้ปัญหาต่าง ๆ

(๒) การเรียนรู้ทางด้านอารมณ์และความรู้สึก เช่น ความสนใจ ทักษะคิดเป็นต้น

(๓) การเรียนรู้ทางด้านทักษะและการปฏิบัติเช่น ความสามารถในการปฏิบัติงาน การมีทักษะในงานต่าง ๆ

□□ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้

๓) วัดและประเมินอย่างไร ผู้ประเมินจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่า จะต้องใช้เครื่องมือชนิดใด ถึงจะมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสิ่งที่ประเมิน ซึ่งควรพิจารณาในประเด็นต่อไปนี้

- (๑) ลักษณะของข้อมูลที่ต้องการ เช่น ข้อมูลเชิงปริมาณ หรือเชิงคุณภาพ
- (๒) ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างในการประเมิน เช่น จำนวน และความสามารถของกลุ่มตัวอย่าง
- (๓) ระยะเวลาในการประเมิน เช่น การมีเวลาที่จำกัดอาจจะต้องใช้แบบสอบถาม เป็นต้น

๔) ตัดสินผลด้วยวิธีใด ผู้ประเมินจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่า จะต้องตัดสินผลการประเมิน โดยพิจารณาจากคุณลักษณะใด ใช้เกณฑ์อย่างไรในการประเมิน ซึ่งควรพิจารณาในประเด็นต่อไปนี้

- (๑) การตัดสินอิงกลุ่ม เพื่อพิจารณาตัดสินผลการเรียน
 - (๒) การตัดสินอิงเกณฑ์เพื่อพิจารณาผลการเรียนรู้ใช้ในการพัฒนานักกิจกรรมการเรียน
- การสอน เป็นต้น

๒ .๕.๖ วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลและประเมินผล

การวัดผลและการประเมินผลตามสภาพความเป็นจริงในการเรียนการสอนตามหลักสูตร พระพุทธศาสนานี้จะผสมผสานไปกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนในสถานการณ์ที่ผู้เรียนปฏิบัติจริง โดยเน้นให้ครอบคลุมพฤติกรรม การแสดงออก กระบวนการ ผลผลิต และเพิ่มสะสมผลงาน ดังนั้นวิธีการ และเครื่องมือที่ใช้มีหลากหลาย เช่น

๒.๕.๖.๑ การสังเกต มีทั้งการสังเกตอย่างเป็นระบบและไม่เป็นทางการสามารถทำได้ตลอดเวลาทั้งในระหว่างการเรียนการสอนหรือการทำกิจกรรมอื่นๆ นอกห้องเรียนจากการสังเกตผู้สอน สามารถเห็นพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มได้พฤติกรรมที่สังเกตได้แก่ การแสดงอารมณ์สีหน้ากิริยาท่าทาง การพูดคุยโต้ตอบ ความสนุกสนานเพลิดเพลินการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน พฤติกรรมของการทำ งานในกลุ่ม ความอดทน วิธีการแก้ปัญหาความคล่องแคล่วในการใช้อุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต ได้แก่แบบตรวจสอบรายการ แบบประเมินค่าแบบพฤติกรรม เป็นต้น

๒.๕.๖.๒ การสัมภาษณ์มีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นการสนทนาซักถามหรือพูดคุยเพื่อค้นหาข้อมูลที่ไม่อาจพบเห็นอย่างชัดแจ้งในสิ่งที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติในการ

□□ ขวลิต ชูกำแพง, การประเมินการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙ - ๒๐.

ทำโครงการ โครงการ การทำงานเป็นกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลอาจจะเป็นตัวนักเรียนเอง เพื่อร่วมงานหรือผู้ปกครองก็ได้

๒.๕.๖.๓ การประเมินระดับคุณภาพ เป็นการประเมินโดยการวิเคราะห์ประกอบละประเด็น ที่ประเมิน พร้อมทั้งอธิบายลักษณะของคุณภาพงานหรือการกระทำเป็นระดับคุณภาพหรือปริมาณ เพื่อเป็นแนวทางและข้อมูลให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบว่าคุณเรียนรู้อะไร ทำอะไรมาอย่างน้อยเพียงใด มีคุณภาพผลงานเป็นอย่างไร โดยมีการกำหนดให้คะแนนเป็น ๒ แบบคือ

๑) การคะแนนเป็นภาพรวม เป็นการให้คะแนนผลงานชิ้นงานโดยดูภาพรวม ว่ามีความเข้าใจความคิดรวบยอด การสื่อสารความหมาย กระบวนการใช้และผลงานอย่างไร โดยเขียนอธิบายคุณภาพของงานหรือความสำเร็จของงานตามระดับคุณภาพที่กำหนด

๒) การให้คะแนนแยกองค์ประกอบ เพื่อให้มองคุณภาพงานหรือความสามารถของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน จึงได้มีการแยกองค์ประกอบของการให้คะแนน และอธิบายคุณภาพงานในแต่ละองค์ประกอบเป็นระดับ โดยทั่วไปแล้วจะมีการแยกองค์ประกอบของงานเป็น ๔ ด้าน คือ ความสามารถ เข้าใจการสื่อสาร กระบวนการ และผลงาน

๒.๕.๖.๔ การประเมินแฟ้มงานสะสมงาน ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการจัดการเรียนการสอนในสภาพจริง และบูรณาการความรู้วิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน ผลงานต่างๆในระหว่างการเรียนการสอนนั้นผู้เรียนจะเก็บไว้ในแฟ้ม หรือกล่อง หรือวัตถุอื่นๆ ที่เหมาะสมกับชิ้นงาน เรียกว่าแฟ้มสะสมงานและผลงาน เป็นการสะสมงานอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อแสดงความรู้ความสามารถ ความก้าวหน้า และผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนในการเรียนรู้ดังนั้น ขั้นตอนสำคัญของการจัดทำแฟ้มสะสมงานของผู้เรียน

๑) การสะสมงาน (Collect) เป็นระยะที่รวบรวมงานของผู้เรียน

๒) การเลือกงาน (Select) เป็นระยะที่ผู้เรียนคัดเลือกงาน/ชิ้นส่วนที่ดีที่สุด ซึ่งอาจมีหลายชิ้นที่เพียงพอที่แสดงความก้าวหน้า แสดงศักยภาพ และตอบสนองเป้าหมายหรือจุดประสงค์ของการเรียนรู้และจัดระบบแฟ้มให้สมบูรณ์

๓) การสะท้อนความรู้สึกต่องาน (Reflect) เป็นระยะการประเมินซึ่งอาจผสมผสานอยู่ในผลงาน ประกอบด้วยประเมินตนเองของผู้เรียน การประเมินของผู้สอนความคิดเห็นของผู้เรียนต่อชิ้นงาน/ผลงาน และต่อแฟ้มสะสมงานของตนเอง

๔) การประเมิน (Assess) เป็นการประเมินความสำเร็จของผู้เรียนจากผลงานที่แสดงความก้าวหน้า และผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ในวิชา หรือในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือบูรณาการวิชาต่างๆ ซึ่งจะต้องครอบคลุมทั้งการประเมินตนเองของผู้เรียนการประเมินของผู้สอน เพื่อน และผู้ปกครอง

ผู้วิจัยสรุปว่า วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลและประเมินผลเพื่อประโยชน์ในการประเมินผู้สอนจะต้องเขียนอธิบายระดับคุณภาพของชิ้นงานเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐาน และแนวทางให้ผู้เรียนจัดแฟ้มสะสมงานที่แสดงความรู้ ความสามารถ และศักยภาพของตนอย่างชัดเจนให้ผู้สอนสามารถทราบความสามารถที่แท้จริงและคุณลักษณะอันที่พึงประสงค์ของผู้เรียนได้

๒.๖ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารนั้นถือเป็นเรื่องของการวางแผนงานเพื่อดำเนินงานตามกระบวนการที่ได้ตั้งเอาไว้ เพื่อให้บรรลุผลที่ได้ตั้งไว้และได้มีนักวิชาการทั้งชาวต่างชาติและชาวไทยได้ให้ความหมายและได้ออกแบบทฤษฎีไว้หลายท่านดังที่ได้ค้นคว้ามาเป็นแนวทางของการศึกษา ดังนี้

๒.๖.๑ ความหมายเกี่ยวกับการบริหาร

คำว่า การบริหาร (Administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “Administatrae” หมายถึง ช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนวยความสะดวก (Direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “Minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า Administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่างๆ ส่วนคำว่า การจัดการ (Management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (Profits) หรือกำไรสูงสุด (Maximum Profits) แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองคำนี้ก็อาจใช้แทนกันได้ ซึ่งหมายถึงการบริหาร เช่นเดียวกัน นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารหลายทัศนะแตกต่างกัน ดังนี้

A. Simon กล่าวถึงการบริหารว่าหมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ^{□□}

Hutchinson กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะหรือความสามารถในการรวมวัตถุและกำลังคนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด ^{□i}

Koontz and Donnell กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น ^{□r}

^{□□} Herbert A. Simon, **Administrative Behavior**, (New York: Macmillian, 1947), p. 3.

^{□i} Hutchinson, Jonh G., **Organization: Theory and Classical Concepts**, (New York: McGraw-Hill, 1967), p. 12.

^{□r} Koontz, Harold & Cyril O' Donnell, **Principle of Management: An Analysis of Managerial Fucntions**, (New York: McGraw-Hill, 1972), p. 43.

Ernest Dale กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการจัดการและการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า □□

Peter F. Drucker กล่าวว่า การบริหาร คือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น ภายในสภาพองค์กรนั้นๆ ทรัพยากรด้านบุคคลจะเป็นทรัพยากรหลักขององค์กรที่เข้ามาทำงานร่วมกันในองค์กร ซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้านวัตถุอื่นๆ เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบ เงินทุน รวมทั้งข้อมูลสนเทศต่างๆ เพื่อผลิตสินค้าหรือบริการออกจำหน่ายและตอบสนองความพอใจให้กับสังคม □□

เฮนรี ฟาโย (Henri Fayol) ได้สรุปสาระสำคัญของหลักการบริหาร ไว้ดังนี้

๑) หน้าที่ทางการบริหาร (Management function) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร ๕ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดการ (Organizing) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling)

๒) ผู้บริหารจะต้องมีลักษณะพร้อมด้วยความสามารถทางร่างกายจิตใจไหวพริบ การศึกษาหาความรู้เทคนิคการทำงานและประสบการณ์ต่างๆ

๓) หลักการบริหาร ซึ่งมีหลักทั่วไปที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้บริหาร ๑๔ ข้อ คือ

(๑) หลักการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ (Authority and responsibility)

(๒) หลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (Unity of command)

(๓) หลักการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Unity of direction)

(๔) หลักการธารังไว้ซึ่งสายงาน (Scalar of chain)

(๕) หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of work, or specialization)

(๖) หลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย (Discipline)

(๗) หลักของการถือประโยชน์ส่วนบุคคลรองจากประโยชน์ส่วนร่วม (Subordination of individual to general interest)

(๘) หลักของการให้ผลประโยชน์ตอบแทน (Remuneration)

(๙) หลักของการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง (Centralization)

(๑๐) หลักของการมีระเบียบเรียบร้อย (Order)

(๑๑) หลักของความเสมอภาค (Equity)

(๑๒) หลักของการมีเสถียรภาพของการว่าจ้างทำงาน (Stability of tenure)

□□ Ernest Dale, *Management : Theory and Practice*, (New York : McGraw-Hill, 1973), p. 4.

□□ สมพงษ์ เกษมสิน การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยพัฒนาวชิราวุฒิ ๒๕๖๓) หน้า ๖.

(๑๓) หลักของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative)

(๑๔) หลักของความสามัคคี (Esprit de corps)

วิลเลียม อูชิ (William Ouchi) ได้กล่าวทฤษฎีของการบริหาร คือ ทฤษฎี Z โดยหลังจากการศึกษาการบริหารของธุรกิจญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา และได้ทำการประสมประสานกัน โดยมีแนวคิดด้านการบริหาร ดังนี้

๑) การจ้างงานระยะยาว

๒) การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์

๓) ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล

๔) การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป

๕) การควบคุมในตัวเองไม่ใช่วางการโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจนและเป็นทางการ

๖) เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง

๗) มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว

ไพบูลย์ ช่างเรียน ให้ความหมายการบริหารว่า หมายถึง ระบบที่ประกอบไปด้วยกระบวนการในการนำทรัพยากรทางการบริหารทั้งทางวัตถุและคนมาดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล □□

ดิน ปรัชญพฤทธิ มองการบริหารในลักษณะที่เป็นกระบวนการโดยหมายถึงกระบวนการนำเอาการตัดสินใจและนโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจหมายถึงเกี่ยวข้องกับการนำเอานโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ □□

วินัย สมมิตร สมัย รื่นสุข และสุนทร ศรีศึกษา ได้กล่าวว่าการบริหาร หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินกิจการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยใช้ทรัพยากรการบริหารที่เหมาะสม □□

วิโรจน์ สารรัตน์ ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การจัดการองค์การ การวางแผน การติดตาม และการควบคุม □□

□□ ไพบูลย์ ช่างเรียน **วัฒนธรรมการบริหาร** กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ (๒๕๓๒) หน้า ๑๗.

□□ ดิน ปรัชญพฤทธิ, **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๓๕) หน้า ๘๓.

□□ วินัย สมมิตร , สมัย รื่นสุขและสุนทร , **หลักการบริหารการศึกษา** , (กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา , ๒๕๒๙), หน้า ๖๒.

บุญทัน ดอกไธสง ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล องค์กรหรือประเทศ หรือการจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์กร ^{□□}

ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึงภาระหน้าที่ของบุคคลใดๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายใน (ทั้งที่เป็นคน วัสดุ เงินทุน ฯลฯ) ของกลุ่มหรือหน่วยงานเพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถทำงานจน บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ^{□□}

ภาวิดา ธาราศรีสุทธิและวิบูลย์ ไตวณะบุตร กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การจัดการหรือการควบคุมกิจการต่างๆ ของรัฐ เช่น การบริหารการเงินของมูลนิธิ การบริหารกิจการภาษี การบริหารกิจการแพทย์ การบริหารที่ดินรกร้างว่างเปล่า การบริหารการก่อสร้าง การบริหารกิจการอุตสาหกรรมและอื่นๆ ที่เป็นงานที่เรียกกันว่า รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) ^{□i}

ศจี อนันต์นพคุณ ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป นำทั้งศาสตร์และศิลป์ มาใช้ในการทำงานร่วมกัน เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยการบริหารอย่างเหมาะสมและใช้กระบวนการบริหารอย่างมีระบบ ^{□i}

วัชรวิ บุรณสิงห์ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทางสังคม ซึ่งพิจารณาได้เป็น ๓ ทาง คือ ^{□□}

^{□□} วิโรจน์ สารรัตนะ, การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒), หน้า ๗๑.

^{□□} บุญทัน ดอกไธสง, การจัดการองค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕๓๗), หน้า ๑๕.

^{□□} ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์, การบริหารงานบุคคล (กรุงเทพมหานคร: กรมพลศึกษากระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

^{□i} ภาวิดา ธาราศรีสุทธิและวิบูลย์ ไตวณะบุตร, หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑.

^{□i} ศจี อนันต์นพคุณ, กลวิธีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ, (สงขลา: ชลบุตรกราฟฟิก, ๒๕๔๒), หน้า ๗๓.

^{□□} วัชรวิ บุรณสิงห์, การบริหารหลักสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๙๒.

๑. ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายการบังคับบัญชา

๒. ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาท ความรับผิดชอบและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆเพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย

๓. ทางปฏิบัติการ เป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์กันหรือร่วมทำปฏิกิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน

ธณจรัส พูนสิทธิ์ ได้กล่าวถึงความหมายของการบริหารในความคิดเห็นของ George R. Terry ไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานตามลำดับขั้น อันประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ (Actuating) และการควบคุม (Controlling) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น^{i□}

ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การบริหารหรือการจัดการ คือ กระบวนการอย่างหนึ่งภายในองค์การซึ่ง มีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มีเงินทุน เครื่องจักรและวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ เป็นองค์ประกอบด้วย^{i□}

พะยอม วงศ์สารศรี ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึง ความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{i□}

สมคิด บางโม ได้สรุปว่า การบริหารหรือการจัดการ หมายถึง ศิลปะ ในการใช้คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ^{i□}

สมพงษ์ เกษมสิน ได้กล่าวถึง แนวคิดของ Harring Emerson ที่เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับหลักการทำงานให้มี ประสิทธิภาพในหนังสือ " The Twelve Principles of Efficiency" ซึ่งได้รับการยกย่อง และกล่าวขานกันมาก หลัก ๑๒ ประการมีดังนี้

^{i□} ธณจรัส พูนสิทธิ์, การจัดการองค์การและการบริหาร , (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก , ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

^{i□} ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์, องค์การและการจัดการ(กรุงเทพมหานคร อักษรปริทรรศน์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒.

^{i□} พะยอม วงศ์สารศรี, องค์การและการจัดการ(กรุงเทพมหานครพรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^{i□} สมคิด บางโม, การบริหาร(กรุงเทพมหานคร:ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

- ๑) ทำความเข้าใจและกำหนดแนวคิดในการทำงานให้กระจ่าง
- ๒) ใช้หลักสามัญสำนึกในการพิจารณาความน่าจะเป็นไปได้ของงาน
- ๓) คำปรึกษาแนะนำต้องสมบูรณ์และถูกต้อง
- ๔) รักษาระเบียบวินัยในการทำงาน
- ๕) ปฏิบัติงานด้วยความยุติธรรม
- ๖) การทำงานต้องเชื่อถือได้มีความฉับพลัน มีสมรรถภาพและมีการลงทะเปียน ไว้เป็น

หลักฐาน

- ๗) งานควรมีลักษณะแจ้งให้ทราบถึงการดำเนินงานอย่างทั่วถึง
- ๘) งานเสร็จทันเวลา
- ๙) ผลงานได้มาตรฐาน
- ๑๐) การดำเนินงานสามารถยึดเป็นมาตรฐานได้
- ๑๑) กำหนดมาตรฐานที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแก่งานได้
- ๑๒) ให้บำเหน็จแก่งานที่ดี

สมาน รังสิโยภุชญา ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ได้แก่ เงิน วัสดุสิ่งของ และวิธีปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน ^{i□}

สัมพันธ์ ภูไพบูลย์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์และสนองตอบความคาดหวัง และจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ ^{i□}

สุพิน เกษาคุปต์ ได้กล่าวถึง การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) เป็นแนวทางการบริหาร ที่เปิดโอกาสให้พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจในงานต่างๆ ที่เขามีส่วนรับผิดชอบอยู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรทำให้พนักงานเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินงานต่างๆ ขององค์กรใด ที่ใช้นโยบายการบริหารแบบนี้เป็นการแสดงให้เห็นพนักงานได้รู้ว่าฝ่ายบริหารเห็นความสำคัญของพนักงาน ที่มีต่อความสำเร็จขององค์กร ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความภูมิใจและรับผิดชอบต่องานอย่างเต็มที่ซึ่งเป็นการจูงใจในการทำงานที่ดีวิธีหนึ่ง

^{i□} สมาน รังสิโยภุชญา *การบริหาร* (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยพัฒนาวชิราวุฒิ, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖.

^{i□} สัมพันธ์ ภูไพบูลย์ *องค์การและการจัดการ* พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยอักษร, ๒๕๔๒, หน้า ๑๖.

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ในการบริหารหรือจัดการงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และสามารถตอบสนองความต้องการขององค์การได้โดยการบริหารต้องอาศัยปัจจัยหลัก คือเงิน บุคคล วัสดุสิ่งของและวิธีการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายและเกิดประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นกระบวนการทางสังคมของบุคคลตั้งแต่ ๒ ขึ้นไปร่วมกันทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดโดยอาศัยกระบวนการ และทรัพยากรที่มีอยู่ คือ เงิน วัสดุ อุปกรณ์ อย่างเหมาะสม

๒. ๖.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

การบริหารงานเป็นเรื่องของการทำงานที่เป็นขั้นเป็นตอนและคิดอีกอย่างหนึ่งคือการทำงานที่มีการวางแผนเพื่อที่ทำงานได้อย่างไม่ผิดพลาดหากมีการวางแผนงานก่อนลงมือดังจะเห็นได้จากนักวิชาการที่ได้ออกแบบเป็นโมเดลหรือขั้นตอนการทำงานและการบริหารงานไว้หลายๆ ท่านดังนี้

สมยศ นาวิการ ได้กล่าวถึงแนวคิดการบริหารไว้ว่า การบริหารงานไม่ว่าจะเป็นรูปแบบผู้นำโครงสร้างระบบราชการและหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การแห่งหนึ่งสามารถนำมาประยุกต์ไปใช้กับองค์การ เรียกว่า วิธีที่ดีที่สุด (One best way) อย่างไรก็ตามผู้บริหารในแต่ละองค์การจะเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง ไม่มีหลักสากลใดที่สามารถใช้ได้กับทุกปัญหาผู้บริหารต้องศึกษาการบริหาร โดยมีประสบการณ์จากกรณีศึกษา (Case study) จำนวนมาก และวิเคราะห์ว่าวิธีการใดที่สามารถใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ^{i□}

คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้กล่าวถึงแนวคิดของ เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) นักวิชาการเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศส ผู้เป็นต้นกำเนิดในการเสนอองค์ประกอบมูลฐานของการบริหารแบบกระบวนการ ๕ ประการ ที่เรียกว่า POCCC ไว้ดังนี้ⁱⁱ

๑.การวางแผน (Planning) หมายถึง การสร้างทางเลือกหรือแนวทางดำเนินการไว้ล่วงหน้า เพื่อใช้ในการตัดสินใจในอนาคต

๒.การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การกำหนดโครงสร้างหน่วยงานและระบุหน้าที่โดยการผสมผสานระหว่างวัตถุ คน และเงิน

^{i□} สมยศ นาวิการ, การบริหารตามสถานการณ์, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

ⁱⁱ คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ ,สรุปเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๗๙.

๓.การบังคับบัญชา (Commanding) หมายถึง การทำให้เกิดการดำเนินงานตามที่ได้มีการกำหนดไว้ ซึ่งการบังคับบัญชาที่ตั้นนั้นจะต้องมีการติดต่อสื่อสาร ๒ ทาง กล่าวคือ การยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถแสดงความคิดเห็นได้

๔.การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การรวมความพยายามของผู้ปฏิบัติงาน และช่วยสนับสนุนให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพื่อให้การทำงานสำเร็จ

๕.การควบคุม (Controlling) การติดตามการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์
เด่น ชะเนตียัง ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารไว้ว่า การบริหารมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ กล่าวคือ การบริหารจัดเป็นศาสตร์สาขาหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เพราะมีองค์ประกอบของความรู้ (Knowledge) มีหลักเกณฑ์ (Principle) และทฤษฎี (Theory) ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เป็นศาสตร์ทางสังคมซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกัน กับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ ส่วนในทางปฏิบัตินั้นจะขึ้นอยู่กับความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะนำความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับ หรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องศิลปะ ดังนั้น นักบริหารที่เก่งต้องมีศาสตร์และศิลป์^{ir}

ทองหล่อ เดชไทย ได้กล่าวถึง การบริหารเป็นการจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผน เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคล และยังเสนอว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” นั้นบางครั้งอาจให้แทนกันได้เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่หวังผลขั้นสุดท้ายอย่างเดียวกัน คือความสำเร็จของงาน “การบริหาร” ใช้มากในการบริหารรัฐกิจ ส่วน “การจัดการ” ใช้มากในทางธุรกิจ หรืออาจกล่าวว่า “การบริหาร” มุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผน ส่วน “การจัดการ” เป็นการนำเอานโยบายและแผนไปดำเนินให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้^{i□}

นฤมล กิตตะยานนท์ ได้เสนอ ว่า การปฏิบัติงานของแต่ละคนจะถูกกำหนดโดย ๓ ส่วน ดังนี้

๑. คุณลักษณะเฉพาะส่วนบุคคล (Individual attributes) แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มดังนี้
 - ๑.๑. Demographic characteristics เป็นลักษณะที่เกี่ยวกับ เพศ อายุ เชื้อชาติเผ่าพันธุ์

^{ir} เด่น ชะเนตียัง, การบริหารงานบุคคล, (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๓๓), หน้า ๕๒.

^{i□} ทองหล่อ เดชไทย, หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕๕.

๑.๒. Competence characteristics เป็นลักษณะที่เกี่ยวกับความรู้ความสามารถ ความถนัดและความชำนาญของบุคคลซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะได้มาจากการศึกษาอบรม และสั่งสม ประสบการณ์

๑.๓. Psychological characteristics เป็นคุณลักษณะทางด้านจิตวิทยา ซึ่งได้แก่ ทัศนคติ ค่านิยม การรับในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลด้วย

๒. ระดับความพยายามในการทำงาน (Work effort) จะเกิดจากการมีแรงจูงใจในการทำงาน ได้แก่ ความต้องการ แรงผลักดันอารมณ์ความรู้สึก ความสนใจ ความตั้งใจ เพราะว่าคนที่มีแรงจูงใจในการทำงานสูงจะมีความพยายามที่จะอุทิศกำลังกายและ กำลังใจให้แก่การทำงาน มากกว่าผู้ที่แรงจูงใจในการทำงานต่ำ

๓. แรงสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงาน (Organization support) ซึ่งได้แก่ คำตอบแทน ความยุติธรรม การติดต่อสื่อสาร และวิธีการที่จะมอบหมายงานซึ่งมีผลต่อ กำลังใจผู้ปฏิบัติงาน

วิช วิชันนิภาวรรณ ได้กล่าวว่า กระบวนการบริหารเกิดได้หลายแนวคิด เช่น โพลด์ คอรับ (POSDCoRB) เกิดจากแนวคิดของลูเธอร์ กุลลิค (Luther Gulick) และลินดอล เออร์วิค (Lyndall Urwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร ๗ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารงานบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ขณะที่ กระบวนการบริหารตามแนวคิดของเฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ประกอบด้วย ๕ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing)การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) หรือรวมเรียกว่า พอคค์ (POCCC)^๑

วิระ อัมพันธ์สุข ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารต้องใช้ความรู้ในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในการบริหารงานต้องอาศัยบุคคล (Man) เงินทุน (Money) อุปกรณ์ต่างๆ (Material) และการจัดการ (Management) และควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ^๒

^๑วิช วิชันนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกาอังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร : โฟร์เพช, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^๒วิระ อัมพันธ์สุข, พุทธธรรมกับการบริหารบุคคล , พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เอรวัฒน์การพิมพ์ , ๒๕๒๖), หน้า ๑๐.

สมคิด บางโม ได้อธิบายองค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญ และมีความจำเป็นต่อองค์การ ดังนี้^๑

วัตถุประสงค์ที่แน่นอน กล่าวคือ จะต้องรู้ว่า จะดำเนินการไปทำไม เพื่ออะไร และต้องการอะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการ หรือในการผลิตต้องรู้ว่า จะผลิตเพื่อใคร ต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหากไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้ว ก็ไม่มีประโยชน์ที่จะบริหารการดำเนินงานต่าง ๆ จะไม่มีผลสำเร็จ เพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน

เสนาะ ตีเยาว์ ได้กล่าวถึงหลักสำคัญของการบริหาร ๕ ลักษณะ คือ^๒

๑. การบริหารเป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน หมายความว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม คือ อาศัยกลุ่มคนที่ร่วมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่น มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จสาระสำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่างๆ เหล่านี้ คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ และมีความสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้

๒. การบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จลงได้ เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการคือ เป้าหมายต้องสูงแล้วสามารถทำให้สำเร็จ เป้าหมายสูงเกินไปก็ทำให้สำเร็จไม่ได้ เป้าหมายต่ำเกินไปก็ไม่มีคุณค่าประการที่สอง การจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงานที่ดีมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพ ประการสุดท้าย จะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น

๓. การบริหารเป็นการสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ คำว่า ประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนด ส่วนคำว่า ประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่พอแต่จะต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วย การทำให้ได้ทั้งสองอย่างคือ งานบรรลุผลตามที่ต้องการและการใช้ทรัพยากรต่ำสุดจึงเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔. การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเราอาศัยในโลกที่มีทรัพยากรจำกัดการใช้ทรัพยากรต่างๆ จึงต้องตระหนัก ๒ ข้อใหญ่ๆ

^๑ สมคิด บางโม, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : เอส เค บุ๊คส์, ๒๕๕๑), หน้า ๖๒ - ๖๓.

^๒ เสนาะ ตีเยาว์, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๒.

คือ เมื่อใช้ทรัพยากรใช้ไปแล้วทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมาใหม่ได้ และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมอย่าให้เกิดสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้นการบริหารกับเศรษฐศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เศรษฐศาสตร์เป็นการศึกษาถึงการกระจายการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างไร ส่วนผู้บริหารในองค์กรจะต้องผลิตสินค้าและบริหารให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๕. การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารนั้น จะครอบคลุมถึงหน้าที่ในการบริหาร อันประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการหรือการมอบหมายงาน การประสานงาน การรายงาน และการงบประมาณ นอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารจะประกอบด้วย วัตถุประสงค์ที่แน่นอน ทรัพยากรในการบริหาร มีความประสานระหว่างกันและประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในการบริหารงาน ซึ่งแนวคิดเหล่านี้จะครอบคลุมไปถึง การบริหารแบบมีส่วนร่วม และการบริหารเชิงกลยุทธ์

ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

นักวิชาการที่มีชื่อเสียงหลายท่านได้คิดค้นการบริหารงานออกมาเป็นทฤษฎีที่เราหลายคนหลายท่านได้ศึกษาแล้วสามารถนำไปปฏิบัติ ได้จริงและทำให้การทำงานประสบผลสำเร็จมาแล้วหลายหน่วยงาน ในแต่ละท่านจะรูปแบบที่ไม่เหมือนกันและบางท่านอาจจะมีรูปแบบของทฤษฎีที่เหมือนกันดังที่ได้ศึกษามาดังนี้

มาโนช สุขฤกษ์ และคณะ ได้ กล่าวถึง ปัจจัยที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานว่า ประกอบด้วยปัจจัยหลัก ๓ ปัจจัยด้วยกัน คือ^{1□}

๑ . ปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่

- ๑ .๑ เพศ
- ๑ .๒ จำนวนสมาชิกในครอบครัว
- ๑ .๓ อายุ
- ๑ .๔ ระยะเวลาในการทำงาน

^{1□} แนวความคิด ทฤษฎีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน,แหล่งที่มา สืบค้นข้อมูล ๒๐ มีนาคม ๒๕๕ ๔.:

- ๑ .๕ สติปัญญา
- ๑ .๖ ระดับการศึกษา
- ๑ .๗ บุคลิกภาพ
- ๒ . ปัจจัยที่ได้รับมาจากงาน ได้แก่
 - ๒ .๑ ชนิดของงาน
 - ๒ .๒ ทักษะความชำนาญ
 - ๒ .๓ สถานภาพทางอาชีพ
 - ๒ .๔ สถานภาพทางภูมิศาสตร์
 - ๒ .๕ ขนาดของธุรกิจ
- ๓ . ปัจจัยที่ควบคุมได้โดยฝ่ายบริหาร
 - ๓ .๑ ความมั่นคง
 - ๓ .๒ รายได้
 - ๓ .๓ สวัสดิการ
 - ๓ .๔ โอกาสก้าวหน้าในงาน
 - ๓ .๕ สภาพการทำงาน
 - ๓ .๖ ผู้ร่วมงาน
 - ๓ .๗ ความรับผิดชอบ
 - ๓ .๘ การจัดการ

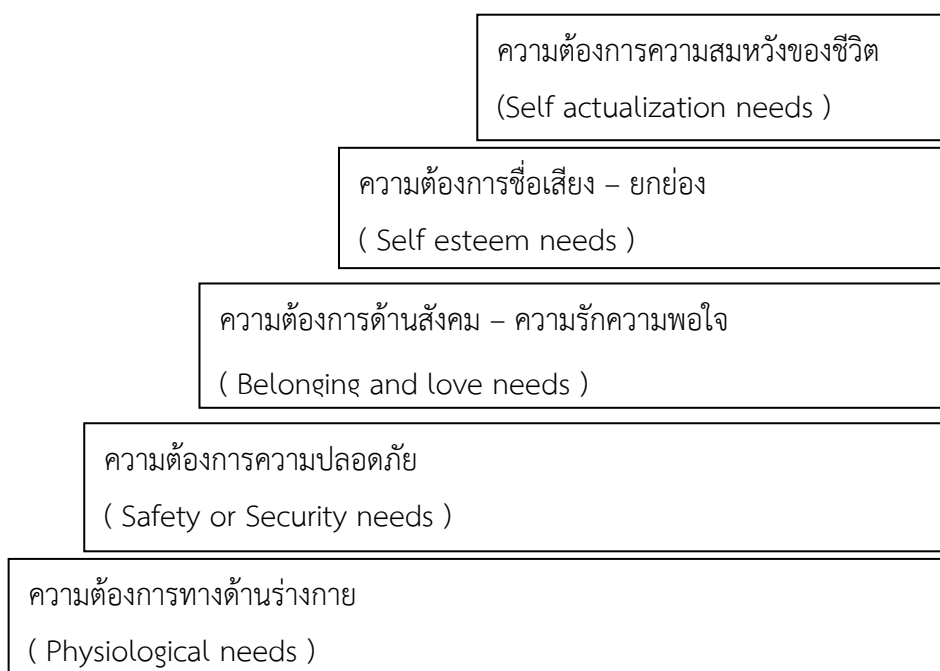
ทฤษฎีจูงใจในการปฏิบัติงานของมาสโลว์

Abraham H. Maslow เป็นบุคคลแรกที่ได้ตั้งทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับการจูงใจ (Maslow's general theory of human and motivation) ไว้และได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ไว้ ๓ ประการ ดังนี้

- ๑ . มนุษย์มีความต้องการ ความต้องการมีอยู่เสมอและไม่มีสิ้นสุด แต่สิ่งที่ มนุษย์ต้องการนั้นขึ้นอยู่กับว่าเขามีสิ่งนั้นอยู่แล้วหรือยัง ขณะที่ความต้องการใดได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการอย่างอื่นจะเข้ามาแทนที่ กระบวนการนี้ไม่มีที่สิ้นสุด และจะเริ่มต้นตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย
- ๒ . ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้ว จะไม่เป็นสิ่งจูงใจของ พฤติกรรมอีกต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับตอบสนองเท่านั้น ที่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม

๓ . ความต้องการของมนุษย์ มีเป็นลำดับขั้นตามลำดับความสำคัญ กล่าวคือ เมื่อความต้องการในระดับต่ำ ได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะเรียกร้องให้มีการตอบสนองทันที

Maslow ได้แบ่งลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ไว้ดังนี้ (Maslow's Need-hierarchy Theory)

แผนภาพที่ ๒.๑ ลำดับความต้องการของมนุษย์

ทฤษฎีการจูงใจ - สุขอนามัยของเฮร์เบอร์ก (Herzberg's Motivation Hygiene Theory)

ทฤษฎีเกี่ยวกับการจูงใจของ เฮร์เบอร์กนี้มีชื่อเรียกกันหลายอย่าง เช่น Motivation Maintenance Theory, dual Factor Theory Motivation-Hygiene Theory และ the two - Factor Theory ทฤษฎีนี้ได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับองค์ประกอบที่จะสนับสนุนความพอใจในการทำงาน (Job Satisfaction) และองค์ประกอบที่สนับสนุนความไม่พอใจในการทำงาน (Job dissatisfaction) ดังนี้

พวกที่ ๑ ตัวกระตุ้น (Motivator) คือ องค์ประกอบที่ทำให้เกิดความพอใจ

- งานที่ปฏิบัติ
- ความรู้สึกเกี่ยวกับความสำเร็จของงาน
- ความรับผิดชอบ
- โอกาสก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

พวกที่ ๒ ปัจจัยสุขอนามัย (Hygiene) หรือ องค์ประกอบที่สนับสนุนความ ไม่พอใจในการทำงาน ได้แก่

- แบบการบังคับบัญชา
- ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
- เงินเดือนค่าตอบแทน
- นโยบายของการบริหาร

ทฤษฎี X และ ทฤษฎี Y

Douglas McGregor ได้เสนอทฤษฎีนี้ใน ค.ศ.1957 โดยเสนอสมมติฐานในทฤษฎี X ว่า

๑ . ธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไปไม่ชอบทำงาน พยายามเลี่ยงงาน หลบหลีก บิดพลิ้ว เมื่อมีโอกาส

๒. มนุษย์มีนิสัยเกียจคร้าน จึงต้องใช้วิธีการข่มขู่ ควบคุม สั่งการ หรือบังคับให้ ทำงานตามจุดประสงค์ขององค์การให้สำเร็จ

๓. โดยทั่วไปนิยมนุษย์ชอบทำงานตามคำสั่ง ต้องการที่จะหลีกเลี่ยง ความรับผิดชอบ แต่ต้องการความมั่นคง อบอุ่นและปลอดภัยมากกว่าสิ่งอื่น

ทฤษฎี Y มีสมมติฐานว่า

๑. การที่ร่างกายและจิตใจได้พยายามทำงานนั้น เป็นการตอบสนองความพอใจ อย่างหนึ่งเช่นเดียวกับการเล่นและพักผ่อน

๒. มนุษย์ชอบนำตนเอง ควบคุมตนเอง เพื่อดำเนินงานที่ตนรับผิดชอบ ให้บรรลุจุดประสงค์อยู่แล้ว ดังนั้นการบังคับควบคุม ช่มชู้ ลงโทษ จึงไม่ใช่วิธีการเพียงอย่างเดียว ที่จะทำให้มนุษย์ดำเนินงานจนบรรลุจุดประสงค์ขององค์การ

๓. มนุษย์ผูกพันตนเองกับงานองค์การก็เพื่อหวังรางวัลหรือสิ่งตอบแทน เมื่อองค์การประสบความสำเร็จ

๔. เมื่อสถานการณ์เหมาะสม มนุษย์โดยทั่วไปจะเกิดการเรียนรู้ ทั้งด้านการยอมรับ ความรับผิดชอบ และแสวงหาความรับผิดชอบ ควบคู่กันไปด้วย

๕. มนุษย์ทั้งหลายย่อมมีคุณสมบัติที่ดีกระจายอยู่ทั่วไปทุกคน เช่น มีโนภาพ มี ความฉลาดเฉลียวและว่องไว มีความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ขององค์การ

๖ . สถานการณ์ของการดำรงชีวิตในระบบอุตสาหกรรมยุคใหม่ มนุษย์ยังไม่มี โอกาสใช้สติปัญญาได้เต็มที่ ดังนี้

ทฤษฎี X	ทฤษฎี Y
๑. มนุษย์มักเกียจคร้าน	๑. มนุษย์จะขยันขันแข็ง
๒. มนุษย์ชอบหลีกเลี่ยงงาน	๒. การทำงานของมนุษย์ก็เหมือนกับการเล่นการพักผ่อนตามธรรมชาติ
๓. มนุษย์ชอบทำงานตามคำสั่งและต้องการให้มีผู้ควบคุม	๓. มนุษย์รู้จักกระตุ้นตนเองให้อยากทำงาน
๔. ต้องใช้วินัยของหมู่คณะบังคับ	๔. มนุษย์มีวินัยในตนเอง

๕. มนุษย์มักหลีกเลี่ยงไม่ยอมรับผิดชอบ	๕. มนุษย์มักแสวงหาความรับผิดชอบ
๖. มนุษย์ไม่เฉลียวฉลาดขาดความรับผิดชอบ	๖. มนุษย์มีสมรรถภาพในการทำงานและมี ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ตารางที่ ๒.๑ Andrew F Sikula เปรียบเทียบทฤษฎี X และ Y

๒.๖.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

นักวิชาการที่มีชื่อเสียงหลายท่านได้คิดค้นการบริหารงานออกมาเป็นทฤษฎีที่เราหลายคนหลายท่านได้ศึกษาแล้วสามารถนำไปปฏิบัติ ได้จริงและทำให้การทำงานประสบผลสำเร็จมาแล้วหลายหน่วยงาน ในแต่ละท่านจะรูปแบบที่ไม่เหมือนกันและบางท่านอาจจะมีรูปแบบของทฤษฎีที่เหมือนกันดังที่ได้ศึกษามาดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์และจุดมุ่งหมายของมนุษย์จากแนวเดิม ซึ่งเป็นความคิดตามหลักศาสนาพราหมณ์และลัทธิอื่น ๆ พระพุทธองค์ทรงสอนว่า การยึดมั่นในตัวตน (อัตตา) ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นในสังคม ทำให้คนเราคิดถึงตัวเองมากกว่าสังคม ส่วนการละตัวตน จะทำให้คนเรามีความสำนึกต่อสังคมได้มากขึ้น การละตัวตนจะต้องอาศัยการจัดระบบสังคมเสียใหม่ แต่การเสนอให้เปลี่ยนแปลงสังคมย่อมติดขัดที่ผู้ปกครองซึ่งรักษาอำนาจของตนเนื่องจากตนมีฐานะที่ดีอยู่แล้ว ดังนั้นจึงได้เสนอหลักการบริหารทางพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าเป็นต้นแบบของการบริหารที่มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล^๖ ดังนี้

๑. ในการบัญญัติพระวินัย มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด หาใช่สงฆ์หรือผู้แทนสงฆ์เป็นผู้บัญญัติอย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ดังข้อความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มผู้เกียติ ๑ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่

^๖ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎกพิมพ์ครั้งที่ ๒*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕) หน้า ๔๒-๔๓.

ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑ เพื่อถือตามพระวินัย ๑”^{i□}

๒. ในด้านการบริหารพระวินัยในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มากนักพระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และ พระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มขึ้นและมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้ โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มขึ้นอีก ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การกำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับมอบให้สงฆ์เป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั้นเอง ส่วนการบริหาร คณะสงฆ์ในรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็ไม่ได้ขัดพระวินัยเป็นต้น

๓. ด้านอธิกรณ์ของสงฆ์ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางอาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำหรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักรมีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษแต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดที่ร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศ สำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจไม่ถือว่าเป็นผิดเป็นต้น

ธงชัย สันติวงษ์ ได้นำหลักการทำงานของ เฟรเดริก ดับเบิลยู. เทเลอร์ (Frederick W. Taylor) บิดาแห่งการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ คือⁱⁱ

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) สำหรับงาน แต่ละอย่าง คือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

[□] ๐.ทก.(ไทย) ๒๐/๔๓๖/๑๘๗ สาขาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** , (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

ⁱⁱ ธงชัย สันติวงษ์ , **องค์การและการบริหาร** , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ , (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๔๓), หน้า ๔๗ - ๔๘.

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการท างานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการท างาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีท างานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการท างานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลิตผลสูงขึ้น

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและ คนงานฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น

จากหลักการดังกล่าว พบว่าวิธีการต่างๆ ล้วนแต่เป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดทฤษฎีการบริหารขึ้นมาและได้เสนอแนะว่า ผู้บริหารต้องมีบทบาทเป็นจุดกลางของปัญหาและความสำเร็จของกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบนำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของกลุ่มมาคิดวิเคราะห์และปรับปรุงหาทางออกให้ได้เป็นผลดีที่สุดสำหรับกลุ่มให้ดีขึ้นและมากขึ้นเรื่อยๆ

ทฤษฎีการบริหารของเฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ได้เสนอแนวทางการบริหารโดยมีความเชื่อว่า เป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาลโดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหารซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร (Management Functions) ๕ ประการ คือ ⁱⁱ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อบุริกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ทั้งนี้ เพื่อให้เครื่องจักรสิ่งของและตัวคนอยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่าง ๆ ต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีจะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่

ⁱⁱ Price, Alan, Human Resource Management, In a Business Context, 2 edition, (London: Thomson Learning, 2004), p. 110.

รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ ได้กล่าวถึงทฤษฎีของ เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ว่าได้กำหนดหลักการในการบริหารจัดการขึ้น ๑๔ ประการเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้^๑

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) เฮนรี ฟาโยล ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับการมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบ ในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และเฮนรี ฟาโยล ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของแวปเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

จากการตรวจสอบเอกสารปรากฏว่า มีผู้ให้ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร ไว้หลายท่าน ดังนี้

Gulick L. and Urwick J. ได้กล่าวว่า กระบวนการบริหารนั้นต้องประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญหรือที่เรียกกันย่อๆ ว่า “POSDCORB Model”^๒ ซึ่งอธิบายตามความหมายได้ดังนี้

๑. การวางแผน (P=Planning) หมายถึง การจัดวางโครงการและแผนปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องทำอะไรบ้างและทำอย่างไร

^๑ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ, **ทฤษฎีองค์การ: ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘ - ๖๙.

^๒Gulick L. and Urwick J., **Papers on the Science of Administration**, (New York : Institute of Public Administration, 1973), pp. 18-19.

๒. การจัดการองค์การ (O=Organizing) หมายถึง การจัดหน่วยงาน กำหนดโครงสร้างของหน่วยงาน การจัดสายงานตำแหน่งต่าง ๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน
๓. การจัดหาบุคคล (S=Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคล เป็นการบริหารงานทางด้านบุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พ้นจากงาน
๔. การอำนวยการ (D=Directing) หมายถึง การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการหน่วยงาน ให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน
๕. การประสานงาน (Co=Coordinating) หมายถึง การประสานงานกิจการด้านต่างๆ ของหน่วยงาน ให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน
๖. การรายงาน (R=Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงาน ให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานว่าก้าวหน้าเพียงใด
๗. การงบประมาณ (B=Budgeting) หมายถึง การงบประมาณ การจัดทำงบประมาณ บัญชีการใช้จ่ายเงิน การควบคุมและการตรวจสอบด้านการเงิน

Henri Fayol ได้สรุปสาระสำคัญของหลักการบริหาร ไว้ดังนี้

๑. หน้าที่ทางการบริหาร (Management function) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร ๕ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling)
๒. ผู้บริหารจะต้องมีลักษณะพร้อมด้วยความสามารถทางร่างกายจิตใจ ไหวพริบ การศึกษาหาความรู้ เทคนิคการทำงานและประสบการณ์ต่างๆ
๓. หลักการบริหาร ซึ่งมีหลักทั่วไปที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้บริหาร ๑๔ ข้อ คือ

□□

- (๑) หลักการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ (Authority and responsibility)
- (๒) หลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (Unity of command)
- (๓) หลักการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Unity of direction)
- (๔) หลักการดำรงไว้ซึ่งสายงาน (Scalar of chain)
- (๕) หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of work, or specialization)
- (๖) หลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย (Discipline)

(๗) หลักของการถือประโยชน์ส่วนบุคคลรองจากประโยชน์ส่วนร่วม(Subordination of individual to general interest)

(๘) หลักของการให้ผลประโยชน์ตอบแทน (Remuneration)

(๙) หลักของการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง (Centralization)

(๑๐) หลักของการมีระเบียบเรียบร้อย (Order)

(๑๑) หลักของความเสมอภาค (Equity)

(๑๒) หลักของการมีเสถียรภาพของการว่าจ้างทำงาน (Stability of tenure)

(๑๓) หลักของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative)

(๑๔) หลักของความสามัคคี (Esprit de corps)

William Ouchi ได้กล่าวทฤษฎีของการบริหาร คือ ทฤษฎี Z โดยหลังจากการศึกษาการบริหารของธุรกิจญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา และได้ทำการประสมประสานกัน โดยมีแนวคิดด้านการบริหาร □□ ดังนี้

๑. การจ้างงานระยะยาว
๒. การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์
๓. ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล
๔. การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป
๕. การควบคุมในตัวเองไม่ใช่วางการโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจนและเป็นทางการ
๖. เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง
๗. มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว

ดิณ ประชุมพทธี ได้เสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ คือ

๑. การวางแผน หมายถึง การกำหนด โครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ
๒. การจัดองค์การ หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป
๓. การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมถึงตั้งแต่การแสวงหาคนทำงานมาบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรม และการ

พัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดชั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน และการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔. การสั่งการ หมายถึง การอำนวยการหรือการวินิจฉัยสั่งการ หลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ

๕. การประสานงาน หมายถึง การประสานงานหรือติดต่อ สัมพันธ์กับหน่วยงานย่อย หรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์การ เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อน หรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกัน เพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

๖. การรายงาน หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะสะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัวด้วย

๗. การงบประมาณ หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงานงบประมาณการเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม □□

พษัศักดิ์ ปัญจพรผล กล่าวถึง กระบวนการการบริหารควรประกอบด้วย ๑๐ ประการ คือ □□

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดงานหรือวิธีการปฏิบัติงานไว้เป็น การล่วงหน้า โดยเกี่ยวกับการคาดการณ์ (Forecasting) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Set Objective) การพัฒนาวิธีการ (Develop strategies) ในการวางแผน ซึ่งต้องคำนึงถึงนโยบาย (Policy) เพื่อให้ แผนงานที่กำหนดขึ้นไว้มีความสอดคล้องต้องกันในการดำเนินงาน

๒. การจัดการ (Organizing) หมายถึง การพัฒนาระบบการทำงานเพื่อให้งานต่างๆ สามารถดำเนินไปโดยมีการประสานงานกันอย่างดี

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคลเข้าปฏิบัติงานให้ เหมาะสมตามตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ

□□ ดิณ ปรัชญพฤทธิ์หลักการจัดการ(กรุงเทพมหานครรังพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔-๒๖.

□□ พษัศักดิ์ ปัญจพรผลองค์การและการจัดการ(กรุงเทพมหานครสถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔-๗๒.

๔. การตัดสินใจ (Decision) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการที่จะตัดสินใจ แยกแยะและวิเคราะห์ออกมาให้ได้ว่าในการทำงานจะต้องมีการตัดสินใจในเรื่องใดบ้าง

๕. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การศึกษาวิธีการวินิจฉัยสั่งการ รวมทั้งการ ควบคุมงานและนิเทศงาน ตลอดจนตัดสินใจในการบริหารงานที่จะทำให้การทำงานประจำวันของ เจ้าหน้าที่ทุกคนเป็นไปด้วยดี

๖. การควบคุม (Controlling) หมายถึง การร่วมมือประสานงาน เพื่อดำเนินการ เป็นไปด้วยดี และราบรื่น ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะทำการประสานงานดีขึ้น และดำเนินการ แก้ไขเมื่อเกิดปัญหาขึ้น

๗. การร่วมมือประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงานให้ ผู้ปฏิบัติงานทุกฝ่ายมีความเข้าใจในงาน เข้ามาร่วมทำงานกันอย่างพร้อมเพรียงกัน ข้อตกลงที่สำคัญ ยิ่งของการประสานงาน คือ ความร่วมมือ ซึ่งเป็นเรื่องของ “จิตใจ”

๘. การสื่อข้อความ (Communicating) หมายถึง การผ่านข่าวสารข้อมูลและความ เข้าใจ เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือบุคคลอื่นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ต้องการ

๙. การรายงานผล (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงาน ให้แก่ ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงาน ตลอดจนการ ประชาสัมพันธ์ (Public Relation) แจ้งให้ประชาชนทราบ ซึ่งโดยทั่วไปการรายงาน จะหมายถึง วิธีการของสถาบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจมาติดต่อสอบถามผู้บังคับบัญชา/ ผู้ร่วมงาน ความสำคัญของการรายงานนั้นจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง

๑๐. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การงบประมาณ โดยศึกษาให้ทราบถึง ระบบและกรรมวิธีในการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณ และการเงินตลอดจนการใช้งบประมาณในการ ควบคุมงาน

วิโรจน์ สารัตนะ ได้กล่าวถึงกระบวนการบริหาร ควรประกอบด้วย ๔ ประการ ^{□□} คือ

๑. การวางแผน หมายถึง หน้าที่ทางการบริหารในการกำหนดจุดหมายและการ ตัดสินใจ เลือกวิธีการที่ดีที่สุดที่จะให้บรรลุจุดหมายนั้น

^{□□} วิโรจน์ สารัตนะ **นักบริหาร หลักการ ทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

๒. การจัดองค์การ หมายถึง กำหนดอำนาจหน้าที่และตำแหน่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน
๓. การนำ หมายถึง ความพยายามทำให้มีอิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล
๔. การควบคุม หมายถึง การมุ่งเน้นที่จะก่อให้เกิดความมั่นใจว่าสมาชิกในองค์การได้ประพฤติปฏิบัติในทิศทางที่จะทำให้บรรลุผลตามมาตรฐานหรือจุดหมาย มุ่งเน้นให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ลง

สรุปได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารนั้น ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การสั่งการ การประสานงาน การรายงานผล และการงบประมาณ ที่ผู้บริหารทุกๆ องค์การจะต้องมีเพื่อให้การทำงานนั้นเกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของการทำงาน

กระบวนการบริหาร

อองรี ฟาโยล เป็นบุคคลแรกที่วิเคราะห์ถึงองค์ประกอบมูลฐานของการจัดการ ปัจจุบันเรียกว่ากระบวนการบริหารจัดการ มี ๕ ประการ (POCCC) ดังนี้□□

๑. การวางแผน (Planning) คือ การศึกษาข้อมูลในปัจจุบันและคาดการณ์ในอนาคต แล้ววางแผนเป้าหมายและแนวทางปฏิบัติไว้
๒. การจัดองค์การ (Organizing) คือ การจัดโครงสร้างของหน่วยงานหรือองค์การ ออกเป็นหน่วยงานย่อยๆ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงาน การจัดสรรคนเข้าทำงานในตำแหน่งงานต่างๆ
๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) คือ การสั่งให้คนทำงานตามที่มอบหมายงานให้ทำ บังคับบัญชาให้พนักงานทำงานตามภารกิจของหน่วยงาน
๔. การประสานงาน (Coordination) คือ การดูแลควบคุมและอำนวยความสะดวกให้ผู้ทำงานสามารถได้โดยสะดวกเต็มความสามารถ
๕. การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมให้งานดำเนินไปตามแผนที่วางเอาไว้ ตรวจสอบให้ผลการปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

สำหรับแนวปฏิบัติของผู้บริหาร Fayol อธิบายว่า ผู้บริหารจะต้องมีคุณลักษณะที่พร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ ใฝ่หาความรู้ เทคนิคการทำงาน ประสบการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะประสบการณ์ด้านการบริหารยังมีความจำเป็นมาก ฟาโยล ได้เสนอหลักปฏิบัติสำหรับผู้บริหารไว้ ๔ ประการ คือ

□□ สมคิด บางโม่งค์การและการจัดการพิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานครวิทยพัฒน์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๑.

๑. ผู้บริหารต้องรับผิดชอบต่อผลงานที่อยู่ในขอบข่ายความรับผิดชอบของตน แม้ว่าหน้าที่นั้นจะได้รับมอบหมายให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาไปปฏิบัติแล้วก็ตาม
๒. ในการมอบงานจะต้องมอบทั้งหน้าที่และอำนาจให้ได้สัดส่วนกับเอกภาพในการบังคับบัญชาเป็นสิ่งสำคัญต่อหน่วย หากขาดเอกภาพในการบังคับบัญชาแล้วจะทำให้งานในองค์การเกิดความยุ่งยากสับสน ทำงานไม่สะดวก
๓. การบริหารงานองค์การจะต้องให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์การ แม้ว่าองค์การนั้นจะมีหลายหน่วยงานก็ตาม แต่วัตถุประสงค์หลักขั้นพื้นฐานขององค์การย่อมตรงกัน
๔. ผู้บริหารจะต้องจัดให้ทุกหน่วยงานในความรับผิดชอบปฏิบัติงานสนองวัตถุประสงค์หลักขององค์การ นักบริหารจะต้องแสวงหาวิธีที่จะอำนวยความสะดวกและประหยัดเวลาในการทำงาน

Luther Gulick and Lyndall Urwick ได้นำหลักการบริหารจัดการของ ฟาโยลมาปรับปรุงประยุกต์กับการบริหารราชการ ในที่สุดได้คำตอบสั้นๆ คือ POSDCORB ซึ่งหมายถึงกระบวนการบริหาร ๗ ประการ คือ

P = Planning หมายถึง การวางแผนเป็นการกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่าจะทำอะไรบ้าง เพื่ออะไร มีแนวทางปฏิบัติอย่างไร การวางแผนจะต้องทำก่อนการลงมือปฏิบัติ

O = Organizing หมายถึง การจัดการองค์กร กล่าวคือ เป็นการจัดสายงานแบ่งแยกอำนาจการบริหารให้ผู้ปฏิบัติงานทราบบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

D = Directing หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการบอกทิศทางการทำงานเสนอแนะวิธีการทำงานหลังจากที่ได้วิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้วว่า ควรทำอะไรบ้าง อย่างไร ไปในทิศทางใด

CO = Coordinating หมายถึง การประสานงาน อันได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยและบุคคลในตำแหน่งต่างๆ ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ซึ่งอาจจะต้องใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การสื่อสารการกำหนดระเบียบแผนในการทำงาน เป็นต้น

R = Reporting หมายถึง การรายงาน การทำงานทุกอย่างจะมีการรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไปว่าตนเองได้ทำอะไรบ้าง อย่างไร ได้ผลประการใด

B = Budgeting หมายถึง การจัดทำงบประมาณค่าใช้จ่ายให้ถูกต้องเหมาะสมกับกิจกรรม

จะเห็นได้ว่า PODSCORB ของกูลิกินี้มีลักษณะซ้ำซ้อนกับ POCCC ของฟาโยลแต่จัดขั้นตอนไว้ละเอียดกว่าจึงได้มีผู้นิยมนำมาใช้และเผยแพร่ในเวลาต่อมา การบริหารเป็นการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีขั้นตอนและเหมาะสมกับหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งกระบวนการบริหารบางตำรา

เรียกว่า หน้าทีของการจัดการ ซึ่งมีหลายหน้าที่แตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักวิชาการแต่ละคน แต่จะมีหลักการใหญ่ๆ คล้ายคลึงกัน

การบริหารองค์กรต่างๆ เป็นงานในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับ

๑. การปกครอง บัญชา การพิจารณาวินิจฉัย การตัดสินใจ การสั่งงาน
๒. การกำหนดวัตถุประสงค์ การวางแผนนโยบาย การจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนของ
โครงการ การวางแผนและการบริหารโครงการ การแบ่งงาน การมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบ การ
จัดการรวมทั้งการตรวจงานการติดตามผล การประเมินผลงาน การรายงาน การติดต่อสื่อสาร และ
การประชาสัมพันธ์
๓. การจัดการด้านบุคลากร การเงินหรือการคลัง และทรัพย์สิน

ดังนั้น การบริหารที่ได้ผลสำเร็จ มีประสิทธิภาพสูง คือการบริหารที่ได้ผลผลิต ผลงานที่ทำ
ได้สำเร็จอย่างดีมากกว่ปกติทั่วไป ด้วยต้นทุนหรือค่าลงทุนที่ต่ำที่สุด ซึ่งหมายความว่า นักบริหารที่ดี
จะต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างประหยัดที่สุด และให้ได้ผลงานที่ดีที่สุด
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๗ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒ .๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กระทรวงศึกษาธิการ^{□i} พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช๒๕๔๒ มาตรา๕๒
ได้กล่าวว่าได้กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมให้มีระบบ กระบวนการผลิต การพัฒนาครู
คณาจารย์และบุคคลทางการศึกษาให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพครู
ชั้นสูง ดังนั้นการประเมินการสอนของคณาจารย์ที่เชื่อถือได้อันเป็นการตรวจสอบคุณภาพงานของ
คณาจารย์ทำให้ทราบข้อมูลป้อนกลับ (Feedback data) สำหรับการพิจารณาตัดสินคุณค่าหรือ
หาทางเลือกรวมทั้งที่ปรับปรุงและการพัฒนาคุณภาพในการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนา และ
วัฒนธรรม ได้กล่าวว่า ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กล่าวถึงการจัดทำ

^{□i} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒)
พ.ศ.๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนากรมศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ว่า[□] “มาตรา ๒๗ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหา ในชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวว่า คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ดำเนินการทบทวนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ เพื่อพัฒนาไปสู่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยนำข้อมูลที่ได้ศึกษาวิจัยดังกล่าว และข้อมูลจากแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐(พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรให้มีความเหมาะสมชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และกระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่การศึกษาและสถานการศึกษา พร้อมทั้งได้จัดทำสาระการเรียนรู้แกนกลางของกลุ่มสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนต่อไป^{□□}

สุนันทา สุนทรประเสริฐ ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้หมายถึง แนวในการดำเนินงาน ที่มีขั้นตอนวางไว้อย่างเป็นระบบ มีลำดับก่อนหลังตั้งแต่ต้นจนจบตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ว่า ทฤษฎีการเรียนการสอนเป็นผลที่เกิดจากการจำแนกวิธีการสอนต่างๆ ที่จัดหาเงื่อนไข ดีที่สุดภายใต้เป้าหมายของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนการสอน หมายถึง การจัดลำดับเงื่อนไขการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้รูปแบบการเรียนรู้

[□] คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, การจัดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนากรมศาสนา, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

^{□□} สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา สังคมศึกษา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒).

การสอน หมายถึง แนวทางการปฏิบัติการสอนของครูหรือ ขั้นตอนที่จะนำผู้เรียนไปสู่สิ่งที่เป็ผลกา
เรียนรู้อ

ทศนา แคมมณี ได้สรุปวิธีสอนเป็นกระบวนการหรือขั้นตอนในการดำเนินการสอน วิธีการ
สอนแบบใดแบบหนึ่งก็คือ ขั้นตอนในการดำเนินการสอน ซึ่งม้องประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็น
ลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น ดังนั้นผู้สอนจึงควรศึกษาให้เข้าใจลักษณะเด่นหรือแก่นสำคัญของ
การสอนแต่วิธีการสอน เพื่อช่วยสามารถใช้วิธีแต่ละวิธีได้อย่างเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของวิธีนั้นๆ
นอกจากนั้นวิธีสอนบางวิธียังมีข้อเป็นได้ทั้งวิธีการสอนและรูปแบบการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อ
จะได้สามารถวิเคราะห์และจำแนกความแตกต่างได้วิธีการสอนมีให้เลือกหลากหลาย ครูผู้สอนจึงควร
เลือกใช้ให้เหมาะสมกับบทเรียนและจุดมุ่งหมาย การใช้วิธีสอนหลากหลายวิธีนอกจากจะช่วยเพิ่ม
ประสิทธิภาพในการเรียนการสอนแล้ว ยังสามารถช่วยให้บทเรียนมีความน่าสนใจเพิ่มขึ้น และจูงใจ
ผู้เรียนมีความสนใจเพิ่ม

พนิต สิ้นสุวรรณ และคณะ ได้ทำการศึกษาสภาพการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
ตามหลักสูตรพุทธศักราช ๒๕๒๔ ของครูผู้สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเขตการศึกษา ๘ พบว่า
ในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีปัญหามากเนื่องจากครูไม่มีพื้นความรู้และขาด
ประสบการณ์ใช้วิธีการสอนแบบบรรยายแต่ขาดการอธิบายให้นักเรียนได้เข้าใจอย่างกระจ่างได้ไม่
สามารถทำการวัดผลและประเมินผลด้านจิตพิสัยได้

พัฒนา จันทนา ได้ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของนักเรียนในเขตการศึกษา ๘ เกี่ยวกับการเรียน
การสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า นักเรียนมีความต้องการให้ทดสอบ
ความรู้พื้นฐานทุกครั้งก่อนการขึ้นเนื้อหาใหม่ควรมีการเร้าความสนใจ เพื่อให้นักเรียนได้แสดงออก
ครูผู้สอนควรให้นักเรียนได้มีการค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งวิทยาการต่างๆและมีการจัดกิจกรรม

สุนันทา สุนทรประเสริฐ, แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ , พิมพ์ครั้งที่๒, (ราชบุรี:โรง
พิมพ์บริษัทธรรมรักษ์การพิมพ์จำกัด ๒๕๕๐), หน้า ๔๗.

ทศนา แคมมณี, ๑๔ วิธีการสอน, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า๑๐๙.

พนิตา สิ้นสุวรรณ และคณะ, สภาพการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตร๒๕๔๔
ของครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตการศึกษา ๘, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒), หน้า ๕๐.

พัฒนา จันทนา, ความคิดเห็นของนักเรียนในเขตการศึกษา ๘ เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชา
พระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒), หน้า ๕๐.

ศักดิ์ชัย นิรัญทวีและคณะ ได้ศึกษาวิจัย การประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ด้านคุณธรรมจริยธรรมที่กำหนดส่วนใหญ่ยังมีลักษณะเป็นขนบธรรมเนียมที่เน้นการอบรมการปลูกฝังให้นักเรียนอยู่ในพฤติกรรมของระเบียบวินัย โรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้ความสนใจในเรื่องการประเมินผลคุณธรรมจริยธรรม โดยมีการกำหนดให้มีระบบการประเมินทั้งเกณฑ์และตัวบ่งชี้ในการประเมินผลคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนทั้งสิ้น และปัญหาอุปสรรคของการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม คือ ผู้ปกครองและชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการที่กำหนดคุณธรรมจริยธรรมของสถานศึกษาตั้งแต่เริ่มต้น □□□

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แสงจันทร์ มโนสร้อย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนจริยธรรมชั้น

ประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนในอำเภอเวียงหนองล่อง” เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนจริยธรรมในระดับประถมศึกษาปีที่ ๓ ของครูในโรงเรียนสังกัดอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน

ทำการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับครูผู้สอน สารสังคมศึกษาศาสตร์ และวัฒนธรรม นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการโดยการพรรณนาวิเคราะห์แล้วนำเสนอโดยการสร้างตารางประกอบการบรรยาย ซึ่งผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ □□□

ด้านสภาพการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาด้านการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยที่ชัดเจน การใช้คำถามแบบปฏิกิริยาระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน การสนทนาที่ถูกต้องตามการสอนแบบพุทธวิธี การจัดทำสื่อที่ไม่สอดคล้องกับพุทธวิธีการสอน ตลอดจนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดประเมินผลที่สอดคล้องกับเนื้อหา เทคนิควิธีตามหลักพุทธธรรมเนื่องจากครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่เคยผ่านการอบรมเกี่ยวกับการสอนจริยธรรม ดังนั้นในการพัฒนาการเรียนการสอน จึงต้องการครูผู้สอนที่มีประสบการณ์มีความรู้ ความสามารถทางจริยธรรมโดยเฉพาะ ส่วนการดำเนินการสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาในเรื่องของนักเรียนขาดทักษะในการตั้งคำถามและทักษะในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง วิธีการสอนที่ใช้สอนส่วนมาก คือแบบศูนย์การเรียนรู้และแบบอภิปราย

□□□ ศักดิ์ชัย นิรัญทวีและคณะ, รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๐, ม.ป.พ.), หน้า ๒.

□□□ แสงจันทร์ มโนสร้อย, “สภาพการเรียนรู้การสอนจริยธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนในอำเภอเวียงหนองล่อง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

โดยใช้กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการเรียนรู้แต่นักเรียนต้องการให้ครูสอนโดยให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ เสริมบทเรียนที่มีอยู่แล้ว และให้มีการแสดงบทบาทสมมติให้ศึกษาจากสถานที่จริง รวมทั้งให้ครูผู้สอนใช้วิธีการสอนหลาย ๆ วิธี

ด้านการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาเรื่องสื่อการจัดทำสื่อการสอนที่มีไม่เพียงพอ ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น สไลด์วีดิทัศน์สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปภาพ จากหนังสือ นิตยสาร ภาพข่าว เหตุการณ์ซึ่งนักเรียนต้องการให้ครูใช้สื่อหลายๆ ประเภท ประกอบการเรียนการสอน นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องการให้มีการอบรมให้ความรู้ในการจัดทำสื่อการสอน และต้องการสื่อที่ทันสมัย สะดวกต่อการใช้และให้มีความเพียงพอ ต่อนักเรียนด้วย

ด้านการวัดและประเมินผล ครูประสบกับสภาพเรื่องขาดความรู้และทักษะในการสร้างเครื่องมือ ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดและประเมินผล ซึ่งปกติจะใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมเป็นหลัก ซึ่งบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิธีวัดและประเมินผล เพราะด้านจริยธรรมบางกรณีศึกษาต้องการให้ประเมินผลที่การปฏิบัตินักเรียนมีปัญหาพฤติกรรม ด้านจริยธรรมในเรื่อง ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัยความอดทน การประหยัด การตรงต่อเวลา ความขยันและความสามัคคีผู้ปกครองต้องการให้จัดกิจกรรมอบรมธรรมะในโรงเรียน และให้นักเรียนเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาให้มาก และเหมาะสมกับนักเรียนยิ่งขึ้น เพื่อปลูกฝังพฤติกรรม ค่านิยมที่ดีให้กับนักเรียนการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน นักเรียนได้นำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติได้เหมาะสม กับวัย และสภาพภาพของตนเอง

ณรงค์ กันอินทร์ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของครูและนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่๖ ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่วางจังหวัดเชียงใหม่ ” พบว่า ความรู้ความเข้าใจของครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาพระพุทธศาสนาในกลุ่มเสริมสร้างประสบการณ์ผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย อยู่ในระดับผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนด ความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนา มีการวิเคราะห์หลักสูตรเตรียมแผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการใช้สื่อ ตลอดจน

การจัดบรรยากาศในการเรียนการสอนมีความพร้อมระดับปานกลาง สำหรับความต้องการสนับสนุน ส่งเสริม ให้หน่วยงานต่างๆ ส่งเอกสารเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาให้มีการจัดอบรมสัมมนาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง และรัฐควรจัดการส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความรู้และเข้ามามีบทบาทในการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมากขึ้น และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่๖ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตอยู่ในระดับการเรียนรู้ต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำสำหรับ

ความรู้ความเข้าใจเนื้อหาพระพุทธศาสนากลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย อยู่ในระดับผลการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำ □□□

วาสนา ต๊ะกบโค ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการประเมินการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต ๑” พบว่า มีการดำเนินงาน ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านปัจจัยประกอบด้วย คุณลักษณะที่ดีของบุคลากรในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ การดำเนินการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การจัดการด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ด้านกระบวนการประกอบไปด้วย การเรียนการสอนบูรณาการไตรสิกขา ศิลปสมาธิปัญญา การจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยามิตร การจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการผลิต ประกอบไปด้วยการพัฒนา กาย ศิล จิต และปัญญาอย่างบูรณาการของผู้เรียน และด้านผลกระทบ ประกอบไปด้วย บ้าน/ชุมชน วัด โรงเรียน (บวร) ได้ประโยชน์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ มีการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก □□i

สว้าง วงศ์ฟ้าเลื่อน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔” พบว่า การวิจัยเพื่อพัฒนาและประสิทธิภาพหน่วยบูรณาการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา

แนวคิด ทฤษฎี หลักและวิธีการสอนแบบบูรณาการ เพื่อนำเอาหลักการและวิธีการดังกล่าวสร้างหน่วยบูรณาการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและเพื่อประสิทธิภาพของเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น การวิจัยหลักการและวิธีการสอนแบบบูรณาการ คือกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนโดยให้เนื้อหาวิชาต่างๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเข้าด้วยกัน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ผู้เรียนคิดการเรียนรู้โดยปฏิบัติจริง ซึ่งมีครูเป็นผู้ชี้แนวทางให้กับผู้เรียน และประสบการณ์ต่างๆ ทำให้ผู้เรียนได้อย่างสมดุลทั้งด้านความรู้ความเข้าใจ เจตคติ ทักษะ และความสามารถแก้ปัญหาที่ประสบการในชีวิตประจำวันได้หลักการทดลองพบว่า การนำเอาหลักการและวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ □□i

□□□ ณรงค์ กันอินทร์, “ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของครูและนักเรียนชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕).

□□i วาสนา ต๊ะกบโค, “การประเมินการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘).

□□i สว้าง วงศ์ฟ้าเลื่อน, “การบูรณาการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

พรทิพา ภูมิพินานนท์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาคน” พบว่า กระบวนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญแก่การศึกษาประวัติวิธีปฏิบัติและหลักคำ สอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อยึดมั่นในศีลธรรม การทำแต่ความดีและสามารถนำหลักธรรมไปเป็นหลักประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ซึ่งกระบวนการและวิธีการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่พระพุทธศาสนิกชนทุกคนจะต้องเข้าสู่กระบวนการของการศึกษาหรือเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจหลักธรรม แล้วจึงน้อมไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคมประเทศชาติได้เจริญรุ่งเรือง □□□

ปกรณ บัญญุสภาราญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาทวิวิธีการสอนของครูผู้สอนจริยธรรมดีเด่นในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดลำปาง” พบว่า ครูมีการสอนผสมผสานกันโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางใช้วิธีการสอนโดยการใช้เกมนิทาน การแสดงบทบาทสมมติการอภิปราย และการสร้างบรรยากาศประชาธิปไตย มีการจัดมุมประสบการณ์ให้กับนักเรียน เน้นการปฏิบัติ มีการชมเชยให้กำลังใจเมื่อนักเรียนทำความดีด้านพฤติกรรมของครูพบว่า ครูผู้สอนเป็นคนมีเมตตากรุณา มีความเอาใจใส่ดูแลลูกศิษย์ มีความรับผิดชอบและตั้งใจทำงาน ตลอดจนเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงานและบุคคลทั่วไป □□□

พระครูปัญญาวัฒน์กิจ ปญญาวฑฺฒโน ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมาเขต ๔” ผลการวิจัยพบว่า

๑) สภาพการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีสภาพอยู่ในระดับมาก ๓ ด้านโดยด้านที่มีสภาพการจัดการเรียนการสอนมากที่สุดได้แก่ ด้านหลักสูตร รองลงมาได้แก่ด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามลำดับ ยกเว้นด้านอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนที่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

□□□ พรทิพา ภูมิพินานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาคน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

□□□ ปกรณบุญญสภาราญ, “การศึกษาทวิวิธีการสอนจริยศึกษาของครูผู้สอนจริยศึกษาดีเด่นในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดลำปาง”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒).

๒) ปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ๒ ด้าน และมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย ๒ ด้าน โดยด้านที่มีปัญหาระดับปานกลางเป็นอันดับแรก คือ ด้านอุปกรณ์และสื่อการสอนรองลงมา คือ ด้านหลักสูตร ด้านการวัดและประเมินผล และด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๓) ครูผู้สอน ที่มีเพศต่างกัน มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีประสบการณ์สอนต่างกันและมีการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่างกัน มีสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ทั้งโดยภาพรวมและเป็นรายด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

๔) ครูผู้สอน ที่มีเพศต่างกัน มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีประสบการณ์สอนต่างกันและมีการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่างกัน มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ทั้งโดยภาพรวม และเป็นรายด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ครูผู้สอนที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกันมีปัญหาด้านอุปกรณ์และสื่อการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน ที่จบการศึกษาวิชาเอกทางด้านสังคมศึกษา มีปัญหามากกว่าครูผู้สอนที่จบการศึกษาวิชาเอกอื่น □□□

พระมหาทวน นวลสาย ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม ” ผลการวิจัยพบว่า

๑) ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยส่วนรวมและจำแนกตามประสบการณ์ในการสอนมีปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยรวม และหลายด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงอันดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้การดำเนินการกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการสอน การทำแผนการสอน การศึกษาหลักสูตร การวัดผลและประเมินผล และการกำหนด จุดประสงค์การเรียนรู้โดยมีรายข้อที่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก และมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในแต่ละด้าน ดังนี้ครูผู้สอนไม่จบวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง คู่มือที่ใช้ในการประกอบการทำแผนการสอนมีน้อย โรงเรียนได้รับเอกสารล่าช้า เช่น แผนการสอน คู่มือครูมีการไปสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนจากการ

□□□ พระครูปัญญาวุฒนกิจ ปญญาวุฒ พิงสูงเนิน, “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ในสถาบันชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๔”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๙).

ไปเยี่ยมที่บ้านน้อย และจุดประสงค์การเรียนรู้ยังไม่คำนึงถึงความพร้อม ด้านวัสดุ/อุปกรณ์/อาคารสถานที่/แหล่งการเรียนรู้

๒) ครูที่มีประสบการณ์สอนวิชาพระพุทธศาสนาต่ำกว่า ๑๐ ปีและประสบการณ์ตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยรวม และหลายด้านไม่แตกต่างกัน □□□

พระธีรชาติธีรวัโส ธรรมวงศ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม(วิชาพระพุทธศาสนา) ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมาเขต ๑ ผลการวิจัยพบว่า

๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า สถานศึกษาที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๑ มีปัญหาการใช้หลักสูตร (วิชาพระพุทธศาสนา) ในด้านการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาประเด็นคำถามเป็นรายข้อ พบว่าสถานศึกษามีปัญหาการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ๙ ข้อ และในระดับน้อย ๖ ข้อเรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับแรก ได้แก่ครูขาดความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสาระพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย และในการทำแผน และวางแผนการสอนสาระพระพุทธศาสนา ครูไม่ใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนในสาระพระพุทธศาสนา ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีปัญหาน้อยที่สุด ได้แก่เครื่องมือวัดผลที่ใช้ไม่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้

๒ . ด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร พบว่า สถานศึกษาที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๑ มีปัญหาการใช้หลักสูตร (วิชาพระพุทธศาสนา) ในด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร โดยภาพรวมและรายข้อ อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาประเด็นคำถามเป็นรายข้อ พบว่า สถานศึกษามีปัญหาด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร อยู่ในระดับปานกลาง ๑๑ ข้อ และระดับน้อย ๖ ข้อ มีปัญหาเรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับแรกได้แก่สถานศึกษาขาดงบประมาณในการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนา ครูขาดสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย เช่น วีซีดีวีดีเทปหรือสื่ออื่น ๆ ที่สอดคล้องกับเนื้อหาการเรียนรู้ในสาระ

๐๐๐ พระมหาทวน นวลสาย, “ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม”,วิทยานิพนธ์เทคโนโลยีการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔).

พระพุทธศาสนา เช่น ห้องจริยศึกษา ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีปัญหาน้อยที่สุด ได้แก่ครุมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาพระพุทธศาสนา □□□

ผู้วิจัยได้สรุปว่า การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นงานของผู้วิจัยที่ได้ศึกษาค้นคว้างานที่เขียนมีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับหัวข้อปัญหาที่ผู้วิจัยสนใจ และค้นคว้าวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องอาจมีหลายลักษณะ เช่น เป็นตำรา สารานุกรม พจนานุกรม นามานุกรมดัชนีรายงานสถิติ หนังสือรายปีบทความในวารสาร จุลสาร ประเด็นข้อที่สำคัญก็คือรายงานผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น ผู้วิจัยจะต้องทำการสำรวจอ่านทบทวนอย่างพินิจพิเคราะห์ทักษะในความสำเร็จของการทำวิจัยขั้นตอนนี้คือ ทักษะในการสืบค้นหาสารนิเทศจากแหล่งต่าง ๆ และทักษะในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ในเรื่องที่จะทำการวิจัย ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถหลีกเลี่ยงการทำวิจัยซ้ำซ้อนกับผู้อื่น ช่วยให้ผู้วิจัยได้มีแนวคิดพื้นฐานเชิงทฤษฎีในเรื่องที่จะทำการวิจัยอย่างเพียงพอ และได้เห็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยของตน ช่วยให้ผู้วิจัยได้มีหลักฐานอ้างอิงเพื่อสนับสนุนในการอภิปรายผลการวิจัย ช่วยสร้างคุณภาพและมาตรฐานเชิงวิชาการให้แก่งานวิจัย

ผู้วิจัยสรุป แนวคิด ทฤษฎีในภาพรวมทั้งหมด คือ แนวคิดบทบาทของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จะต้องเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ครูมีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อที่จะถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียน

ดังนั้นครุมีบทบาทที่ดี๓ อย่าง คือ เน้นให้ทำ ทำให้ดูอยู่ให้เห็น จึงสามารถทำให้ผู้เรียนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้และเข้าใจในบทบาทของครูที่สอนในวิชาพระพุทธศาสนาผู้วิจัยได้สรุปทั้ง ๔ ด้านคือ

การวางแผนการสอน คือครูผู้สอนนั้นจะต้องมีการกำหนดหัวข้อและเนื้อหาต่างๆ หรือการกำหนดระยะเวลาการสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหาหลักสูตร

แผนการสอนนั้นมีความสำคัญมาก เพราะเป็นแผนการสอนที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อเป็นความจำหรือการเตรียมตัวพร้อมที่จะสอนและเป็นผลงานได้อีกด้วย หรือสามารถที่จะให้ผู้อื่นเข้าแทนสอนได้

๐๐๐ พระธีรชาติธีรวิโส ธรรมวงศ์, “การศึกษาปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ สารที่๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม (วิชาพระพุทธศาสนา) ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๘).

กระบวนการสอน คือผู้สอนที่จะต้องมีการสอนหลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ใหม่และคิดเป็นทำเป็น กระบวนการสอนนั้นขึ้นอยู่กับตัวผู้สอนนั้น จึงเน้นในกระบวนการสอนที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนที่ผู้สอนกำหนดไว้วิธีการสอน คือ เป็นวิธีที่สอนที่มีหลากหลายเพื่อความสะดวกต่อการสอน

วิธีการสอนนั้นก็เหมาะสมกับหลักธรรมตามแนวพุทธวิธีคือ

สันตัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด

สมาทปนา ชวนให้ยอมรับเอาไปปฏิบัติ

สมุตเตชนา ระวังให้อาจหาญกลัวกลัว

สัมปหังสนา ปลอบชโลมใจ ให้สดชื่นร่าเริง

สรุปได้ว่า ใน ๔ ข้อนี้จำสั้นๆ ว่าชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติระวังให้กลัว ปลุกให้ร่าเริง หรือแจ่มแจ้ง จูงใจ แก้วกลัวกลัว ร่าเริง ก็ได้ วิธีการประเมินผลการสอน คือ เป็นกระบวนการประเมินที่เป็นระบบ เรียบร้อย เพื่อเป็นการพัฒนาตนเองให้รับรู้ในข้อมูลต่างๆ ได้และนำมาปรับปรุงแก้ไขตามกระบวนการที่ประเมินได้เป็นต้น

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การบริหารการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนบ้านคลองหมี่จังหวัดสระแก้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วย

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ การบริหารการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนบ้านคลองหมี่จังหวัดสระแก้ว ดังแผนภาพที่ ๒.๘

